

ПЕТРО МІРЧУК

ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД

ЛІГА ВІЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ
ТОРОНТО — 1958

diasporiana.org.ua

ПЕТРО МІРЧУК

ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД

ЛІГА ВІЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ
ТОРОНТО — 1958

ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА
ЛІГИ ВІЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ч. 18.

З циклю:

„УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИННИ
ХХ. СТОЛІТТЯ”, брошюра п'ята.

НАКЛАДОМ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ ЛІГИ ВІЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

З друкарні Видавничої Спілки „Гомін України”, 140 Бетирст Ст.
Торонто, Онт. — Канада.

1. РІЗНІ НАСЛІДКИ ТИХ САМИХ ВПЛИВІВ

Національне відродження українців в Галичині під кінець 19-го і на початку 20-го століття формувалось під впливом гих самих сприяючих їому і тих самих супротивних політичних ідей, що й на Наддніпрянщині, хоч і в різних зовнішньо-політичних обставинах: націоналістичні ідеї політичних поем Тараса Шевченка розбуджували придавлену неволею національну стихію в Галичині, як і на Наддніпрянщині; виголошена в лютому 1900 р. на Шевченківському святі в Полтаві та в Харкові і, визнана першим з'їздом РУП її програмою, промова Миколи Міхновського з ясно накресленою метою політичних змагань: „Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ”, — була видрукувана окремою книжечкою у Львові й однаково поширювана між українцями Наддніпрянщини, як і між галицькими українцями; те саме стосується й публікацій Дмитра Донцова. І ті самі розкладові соціалістично-анаархістичні „ідеї”, що спиняли національне відродження й зводили на манівці політичну думку, з ініціативи того самого Михайла Драгоманова намагались ширити його однодумці в Галичині, що й на Наддніпрянщині. А однак — вислід впливу сприяючих національному відродженні та супротивних їому ідей був інший в Галичині, аніж на Наддніпрянщині. В той час, як на Наддніпрянщині українські соціалістичні партії все виразніше відсувались від ідеї національно-державної суверенності й самостійності України, яку при оснуванні РУП вони визнали своєю, вважаючи національне питання „неіснуючим питанням”, а коли життя повчило їх, що те питання таки існує й змагає вперто до своєї розв’язки, то проголосили його питанням „шкодливим для справи вселюдської соціалістичної революції”, то в той сам час в Галичині ідея національно-державної самостійності України так, як її оформив політичним гаслом Микола Міхновський, по-

лонювала все більше серця й уми української інтелігенції, української молоді і українського простолюддя так, що й навіть галицько-українські соціалісти вважали потрібним внести вимогу національно-державної самостійності України до своїх програм. А разом з цим, — в той сам час, коли соціалізм в розумінні наддніпрянсько-українських його визнавців був тотожним з пацифізмом і антимілітаризмом, в Галичині навіть українські соціалісти вважали конечним і корисним творення української збройної сили для реалізації вимоги національного і соціального визволення українського народу.

Найважливішою причиною того дуже інтересного явища, — яке мало опісля дуже великі наслідки для дальнього ходу історії українського народу, — була зовсім різна так сказати б „приправа”, з якою приймався соціалізм в тих двох окремих частинах України: на Наддніпрянщину приходив соціалізм в московській приправі, чого не було в Галичині.

Московський соціалізм став відразу на службу московському імперіалізму і висуваючи клічі соціальної боротьби, він одночасно висував в політичній ділянці кліч збереження єдиної, неділимої Росії, якої в ім'я „інтересів вселюдської соціалістичної революції” невільно розвалиювати, а тільки треба її перебудовувати в „країну соціалізму”. З огляду на те, московський соціалізм рішуче поборював національні ідеї поневолених Москвою народів, що скеровувались виразно проти московського імперіалізму. Ясно, що свою вірність московському імперіалізму московські соціалісти хитро приховували, користуючись для цього вміло соціалістичною фразеологією. З тих то мотивів московські соціалісти запекло виступали теж проти організування поневоленими Москвою народами своєї власної збройної сили, як найгрізнішої загрози московському імперіалізму, прикриваючи це фразами соціалістичного антимілітаризму й пацифізму. Однодумці Драгоманова на Наддніпрянщині, за його порадою, орієнтувались на московських

соціялістів і щиро співпрацювали з ними. Тож, приймаючи соціалізм від своїх московських „товаришів” у такій пріправі, не усвідомлювали собі навіть, що вони стають лише фразеологічно — борцями за соціалізм як засіб поліпшення долі українського працюючого люду, а на ділі — знаряддям московського імперіалізму.

Галицько-українські однодумці Михайла Драгоманова знали більше соціалізм західного видання, як ось напр. польський чи чеський. Польський та чеський народи перебували в тому часі в стані національного поневолення і тому соціалістичний рух вони використовували тоді як засіб змагання до національного визволення. Гін до відзискання національної свободи був і в поляків, і в чехів сильний і проповідники соціалізму обох тих народів не бачили потреби протиставитись тому гонові. Навпаки, вони визнали, що для успіху своєї праці вони мусять приєднатись до національних ідей свого народу. Маркс повчав у своєму вченні, що національно-державна самостійність Польщі і Чехії це давно відспівана пісня, а на сьогодні — вже тільки нереальна, нездійснима мрія горстки сліпих фанатиків. Але, польські та чеські визнавці соціалізму збунтувалися і визнали цей розділ вчення Маркса помилковим. Чеські і польські соціялісти, явно всупереч вченню Маркса, поєднали соціалістичну доктрину з національними ідеями свого народу. А тому й галицько-українські адепти соціалізму не протиставились ідеї національно-державної самостійності України.

Націоналістичні ідеї й клічі Тараса Шевченка й Миколи Міхновського опановували весь український загал, захоплюючи в своє володіння теж і велику частину українських соціялістів. Це, очевидно, не значить, що в Галичині соціялісти були націоналістами. І тут, в Галичині, соціалізм був чинником, що намагався звести на манівці відродження українського народу. Та все ж таки, такого ставлення до української державності та до вимоги творення власної армії як засобу охорони власної державності, як це ми бачили в наддніпрянських провідних соціялістів, галицько-українські соціялісти не проявили. І таких послідовних носіїв пар-

тійницького й антидержавницького гуляйпілля, якими були поголовно лідери українського соціалізму на Наддніпрянщині, було в Галичині навіть серед соціалістів, на щастя — небагато.

Оце й були найважливіші та вирішні причини того, що і хід визвольної боротьби, і справа творення власної армії, і навіть боєздатність армії, в тому самому часі — були так дуже різними на Наддніпрянщині і в Галичині.

2. ТРИ ІДЕОЛОГІЧНО-ПОЛІТИЧНІ СИЛИ

Напередодні першої світової війни діяли серед українського народу в Галичині три ідеологічно-політичні сили: український націоналізм, соціалізм і московофільство.

Ідеї і клічі українського націоналізму, оголошені Шевченком в його політичних поемах, викликали голосний відгук в серцях та в умах всого загалу галицьких українців. І, хоч під організаційним оглядом український націоналізм в Галичині не вспів ще в тому часі належно оформитись, то проте став він найміцнішою ідеологічно-політичною силою, під впливом якої розвивалось відродження політичної думки галицьких українців.

Соціалізм зустріли його адепти в Галичині як доповнення до політичної діяльності боротьби українського народу за свої національні права. Ілюстрацією такого сприймання соціалізму був, зокрема, основник першої соціалістичної партії в Галичині Іван Франко, який виступаючи в своїх творах в обороні соціально покривджених українських селян і робітників, підкреслював одночасно політичну сторінку визвольної боротьби: „Не пора москалеві й ляхові служитъ!”¹. Така інтерпретація ролі соціалізму була прийнята теж в програмі першої соціалістичної партії в Галичині, основаної в 1886 р. Але, в 1897 р. відбувся в Відні з'їзд соціалістичних партій Австро-Угорщини, на якому спеціально розглянено справу відношення соціалістичного руху до національного питання і прийнято таку постанову:

„Намічена празьким з'їздом, а переведена шостим з'їздом партії, організація австрійської соціалдемократії по самостійним національним групам має мету дати для організаційної праці многомовного пролетаріату Австрії найліпші практичні умови та усунути практичні труднощі, що виникають із різномовності... Основним принципом нашої організації є національна самостійність і інтернаціональна єдність. Ми користуємося цією нагодою, щоб заздалегідь відкинути як найрішучіше всяку солідарність інтересів з національними і шовіністичними партіями і зі змаганнями посідаючих кляс. Ми свідомі того, що клясові противенства сильніші і глибше ділять, як національна різниця.” До такої постанови в національному питанні було візвано достосуватись і галицько-українську соціалістичну партію. Та це викликало спротив великої частини членів тієї партії, який довів до розбиття партії на три частини: одна частина залишилася далі як „Українська Соціал-Радикальна Партія”, друга частина створила нову партію під назвою „Українська Соціал-Демократична Партія”, а третя з Іваном Франком у проводі порозумілася з галицькими „народовцями” і заснувала в грудні 1899 р. „Українську Націонал-Демократичну Партію”. „Все, що йде поза рами нації, — писав з того приводу Іван Франко, — це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами хотіли би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими „всеслюдськими” фразами прикрити своє духове відчуження від рідної нації”.

Значить, соціалізм і на галицько-українському ґрунті був в принципі ворогом націоналізму і змагав до підпорядкування національних інтересів інтересам інтернаціонально-клясовим, але тут зустрівся він з твердим опором і був змушений числитися з національними переконаннями навіть членів соціалістичних партій.

Московість, штучно насаджене в Галичині і дбайливо піддержане грошовими „пособіями” цар-

ської Росії, подібно, як соціалізм, було запеклим ворогом української національної ідеї, але при тому якраз на ній паразитувало. Москвофільські діячі використовували гостру ворожнечу українських мас до поляків і їхній здоровий гін до збереження своєї національної окремішності і, хитро й підступно утотожнюючи історичну назву, збережену в Галичині, „русини”, „русський” з назвами „Росія”, „русский”, привласненими собі москалями, підсновували неосвіченому політично українському простолюду в Галичині свою теорію про національне єдинство галицьких українців з москалями. Українське національне відродження представляли вони як тільки одну з політичних партій, яка, нібито, співпрацює з поляками і хоче відірвати галицьких „русинів” від решти „руського” народу й віддати їх на поталу полякам.

Український націоналізм в Галичині проявлявся найвиразніше серед студентських кругів. Оформитись в явну політичну партію було йому важко з правних і з тактичних причин: політична партія, яка в свою програму була б в рішучій формі поставила вимогу об'єднання українських земель, які були окуповані австро-угорською монархією, з Наддніпрянською Україною в одну самостійну українську державу, не змогла б, очевидно, добитись легалізації в австро-угорського уряду, а й самі українці, визнавці націоналістичної ідеології, вважали доцільнішим не афішуватися перед ворожою владою творенням легальних партій з націоналістичною програмою.

Та тим не менше, ця ідеологія діяла, опановувала все міцніше українську молодь і мала вплив теж на легальні політичні партії.

3. „ХТО ХОЧЕ ЗДОБУТИ ВОЛЮ, ХАЙ ВЧИТЬСЯ ДЕРЖАТИ МЕЧ!”

Найважливішим виявом діяння українського націоналізму в Галичині в практичній ділянці було в тому часі —

організування парамілітарних спортивно-руханкових товариств, які повинні були стати підготовкою і зав'язком для творення військ у складі української армії. Такими товариствами були: „Сокіл”, „Січ”, „Пласт” й врешті — „Січові Стрільці”.

Перша клітина пожежно-руханкового товариства „Сокіл” була основана у Львові в 1894 р. заходами інж. В. Нагірного, який після поширення організаційної сітки „Соколів” та створення центрального керівного органу став першим головою „Сокола-Батька”. Перед самою світовою війною, тобто в 1914 р., в Галичині було вже поверх 900 сокільських гнізд.

Соціялісти поставились в першій хвилині з резервою до творення таких організацій. Але захоплення, з яким зустріла цю працю вся українська молодь Галичини, застала соціялістів змінити своє наставлення і взятись теж собі до тієї форми праці. Надtxнеником і керівником того став д-р Кость Трильовський, лідер соціал-радикалів. В 1900 р. оснував Трильовський першу клітину такого ж самого пожежно-руханкового, але підданого впливам соціал-радикалів, товариства „Січ”. а в 1914 р. напередодні світової війни їх було вже в Галичині поверх тисячki.

За статутом, обидва товариства, „Сокіл” і „Січ”, були тільки пожежними і спортивно-руханковими товариствами. Та не дивлячись на те, не лиш організатори тих товариств, а й кожен їх член відчував, що ті товариства відроджують в українській молоді духа військовості та виробляють карність і дисципліну, що є підставою дійсної боєздатної армії.

Іще виразніший характер військового вишколу мав перший гурток „Пласти”, оснований як нелегальне товариство середньошкільною молоддю у Львові в 1911 р. Його основниками були відомі пізніше старшини Українських Січових Стрільців — Іван Чмола, Василь Кучабський, Олена Степанівна, Петро Франко, О. Яримович, Роман Сушко. За їх прикладом іде середньошкільна молодь інших галицьких міст, організуючись у півлегальних

гуртках „Пласту”. Програмою праці гуртків „Пласту” стає — теоретичне знайомлення членів з військовою літературою та підготовчий військовий вишкіл.

На початку 1913 р. вдалося голові „Січі” д-ру Кирилові Трильовському одержати офіційний дозвіл австрійського уряду на творення військового товариства. На підставі того дозволу він оснував в березні 1913 року у Львові перше українське військове товариство „Січові Стрільці”. Такий дозвіл одержав скоро після того теж тодішній голова „Сокола” проф. Іван Боберський і при „Січах” та „Соколах” починають по всій Галичині організовуватись як окремі клітини для військового вишколу „Січові Стрільці”. Для керування працею „Січових Стрільців” при „Січах” було створено „Український Січовий Союз”, головою якого став д-р Кирило Трильовський, для керування відділами „Січових Стрільців” при „Соколах” було створено окрему секцію при „Соколі-Батьку”, а львівська студентська організація „Січові Стрільці I.” залишилася самостійною організацією. До моменту вибуху світової війни, за півтора року часу, було зорганізовано в Галичині вже кругло сотню відділів „Січових Стрільців”.

На те, що австрійський уряд дав дозвіл галицьким українцям творити свої військові товариства впливув вибух балканської війни в 1912 р. та відгук, який знайшла та війна серед галицьких українців. Тоді то відбувся 7 грудня 1912 р. з'їзд українських політичних діячів, який видав відозву, що якщо б прийшло до війни Австро-Угорщини з Росією, то всі українці повинні стати до збройної боротьби проти Росії, відвічного ворога українського народу. Тиждень пізніше, 14 грудня 1912 р. відбулись у Львові збори українських жіночих організацій, на яких прийнято таку саму декларацію, а для реалізування її створено „Жіночий Організаційний Комітет”, що занявся організуванням санітарних курсів та збіркою фондів для потреб організування українських військових частин.

28 червня 1914 р., того самого дня, коли в Сараєві вбито австрійського престолонаслідника, відбувся у Льво-

ві підготований спільним комітетом „Сокола” та „Січі” величавий сокільсько-січовий Здвиг. Участь у ньому взяли тисячі „Соколів” та „Січовиків” з цілої Галичини, які перемаршували вулицями Львова під звуки оркестр. На чолі походу маршували військовим кроком лави „Січових Стрільців”. Одушевлене українське громадянство вітало маршові колони гучними окликами „Слава!”, цвітами та сльозами радости, бачачи, що відроджується українська збройна сила, свідома того, що хоче здобути волю, мусить міцно держати меч.

4. „А МИ ТЮУ ЧЕРВОНУ КАЛИНУ ПІДІЙМЕМО...”

28 липня 1914 р., місяць після вбивства австрійського престолонаслідника, Австрія виповіла Сербії війну. На вістку про те відбулась у Львові 30 липня нарада керівників українських стрілецьких організацій в справі уодностайнення дій, бо було безсумнівним, що леда день почнеться австрійсько-російська війна. У висліді наради було створено спільний Стрілецький Комітет, членами якого стали: д-р Володимир Старосольський, І. Чмола, Олена Степанівна та Гаврилко. Але три дні пізніше, 2 серпня, створилася з представників усіх українських політичних партій „Головна Українська Рада” як найвищий керівний політичний орган українців в Австро-Угорщині. яка перебрала на себе теж компетенції організування українських військових частин. Для тієї цілі покликала Головна Українська Рада окремий керівний орган під назвою „Бойова Управа” в складі: д-р Кость Трильовський — голова, д-р Кость Бірецький. проф. Іван Боберський, Дмитро Вітовський, д-р Михайло Волошин, М. Геник, Семен Горук, Дмитро Катамай, Теодор Рожанковський, Володимир Темницький і д-р Степан Шухевич — члени. 5 серпня 1914 р. Росія виповіла Австрії війну і з того приводу Головна Українська Рада та Бойова Управа видали спільний Маніфест до всего Українського Народу, з датою 6 серпня

1914 р., яким візвано всю галицько-українську молодь стати в ряди Українських Січових Стрільців до збройної боротьби з Росією за визволення України.

На цей заклик відгукнувся весь народ. З усіх сторін Галичини стали плисти зголосення добровольців, а „Жіночий Організаційний Комітет” передав Бойовій Управі переведену на цю ціль вже раніше збірку в сумі понад 9.000 корон.

Але акція творення військових частин Українських Січових Стрільців зустрілась з тихим, та дуже гострим і послідовним спротивом польських кругів. Вони стали використовувати всі свої впливи в державному апараті австро-угорського уряду та австро-угорської армії, щоб паралізувати цю акцію українців. Австрійська влада на прохання Бойової Управи згодилась була звільнити з австрійської армії сто старшин українців для того, щоб вони стали старшинами УСС; але, в ході здійснювання тієї обіцянки, у висліді польських інтриг, було приділено з австрійської армії до УСС тільки 16 старшин і кількох підстаршин. Крім цього, зараз по зорганізуванні перших відділів УСС, австрійське командування висунуло плян, щоб ті частини УСС перекинути як розвідочно-диверсійні групи поза фронт в запілля російської армії. Виконання такого пляну було б довело неминуче до винищення всіх висланих і зліквидування формaciї УСС вже в зародку його формування. Тому перший комендант УСС Т. Рожанковський рішуче спротивився реалізації такого пляну і на знак протесту уступив зі свого посту. Австрійська військова влада відкликала той плян, та уступлення Рожанковського пробувала використати для того, щоб комендантом УСС назначити австрійського старшину не-українця. Рішучий спротив Бойової Управи перекреслив цю затію і комендантом УСС став проф. Михайло Галущинський. Та інтриги ворожих українцям сил не припинялися і австрійська військова влада під їх впливом дозволила замість 28 тисяч зголосених добровольців прийняти в ряди УСС тільки дві тисячі.

Під напором російських військ вже в першому місяці війни впав Львів і новобранці УСС відійшли до Стрия. Тут прийшло до першого політичного конфлікту. Боротьбу за визволення України, в ім'я якої галицько-українська молодь ставала з таким запалом в ряди УСС, розуміли австрійські патріоти як боротьбу за визволення Наддніпрянщини. Та зовсім інакше розуміли це ті, що голосились в ряди Українських Січових Стрільців. Вони вважали визволення Наддніпрянської України з-під московської окупації тільки першим етапом для створення соборної Української Держави, в склад якої має ввійти теж Галичина. А тому коли їх візвано скласти вояцьку присягу на вірність Австрії, вони відмовились. Це грозило розв'язанням формації Українських Січових Стрільців і розорошенням всіх зголошених в її ряди добровольців по різнонаціональних частинах австрійської армії. З огляду на це, українським політичним провідникам вдалося переконати добровольців, щоб вони в ім'я збереження формації УСС погодились скласти вимагану присягу. Все ж, цей інцидент це виразне свідоцтво того, що Українські Січові Стрільці від першої хвилі існування цієї формації не тільки в пісні зазначували, що „ми нашу славну Україну визволимо”, але й ставили як свою політичну програму, боротьбу за Українську Державу, а не за інтереси австро-угорської монархії.

Наступ московських військ йшов далі і разом з відступаючою австрійською армією відійшли й УСС зі Стрия на Закарпаття, на вишкіл. В останній хвилині дозволено приняти ще 500 добровольців так, що разом було в легіоні УСС 2.500 стрільців і старшин. Легіон поділено на три курені, два повні і третій пів-курінь. До першого куреня під командою сот. М. Волошина ввійшли сотні В. Дідушка, Р. Дудинського, Є. Коника і О. Будзиновського; до другого куреня під командою сот. Гр. Коссака ввійшли сотні С. Горука, М. Барана, Семенюка і Q. Букшованого; до третього куреня під командою от. д-ра Ст. Шухевича — сотні І. Коссака та Дм. Вітовського.

Австрійська влада ставилась до легіону УСС далі не-

прихильно: стрільцям не видано належного умундурування, а зброю дано їм старого типу. А разом з тим, повернено таки до реалізації використання УСС для розвідчо-партизанської боротьби на тилах російської армії: їх завданням мало бути нищити залізничні шляхи, мости, телефони й телеграфи, нападати з засідки на менші відділи й штаби, та збирати відомості про стан, сили й розташування ворога. В останніх днях вересня 1914 р. сотні Горука, Вітовського і Будзиновського поділено на самостійні двадцятки і вислано їх у вороже запілля. Але з пляну нічого не вийшло, бо в австрійській армії панував нелад і заки двадцятки перейшли фронт, австрійські частини, які мали по дорозі помагати тим двадцяткам, самовільно включили їх до свого складу, звідки щойно по якомусь часі вдалось їх стягнути і завернути назад до легіону.

На початку 1915 р. австрійська армія перейшла до наступу і частини УСС відійшли на фронт як регулярна військова частина. Тоді то в перших боях легіон УСС здобув собі невміруну славу: в боях за гору Маківку у Скільщині, що мала в тому часі австрійської оfenзиви й російської контрофензиви важливе стратегічне значення, в дніх 29 квітня до 2 травня 1915 р. Українські Січові Стрільці відкинули великі сили російського війська, що багато разів ішли до завзятого наступу, і тим унеможливили російській армії пляніваний нею прорив і відкинення австрійської армії за Карпати. В тому бою згинуло 42 УСС, а 76 було ранених. Тверду поставу та геройську відвагу Українських Січових Стрільців відзначило австрійське командування в своєму денному приказі: „... у дводенних боях вдалося було ворогові добути частину становищ нашого відділу, що боровся по геройськи. Аж тут, у найгрізнішій хвилині з'явилися українці. Нехай коштує, що хоче, відвічний ворог мусить бути відбитий! Зі запалом, одушевлені правдивим патріотизмом, з розмахом, як шумна буря, який ніщо опертись не може, кинулись молоді хоробрі сини тієї країни в обороні рідної землі на ворога і приневолили його залишити те, що вінуважав за здобуте. Небезпеку усунено.

Українські Стрільці двічі рішили бій у нашу користь. Вони можуть гордо глядіти на свої подвиги, бо повсякчасно залишиться в історії слава їхніх геройських діл та золотий лавровий листок в історії їхнього народу... Українці! З великою гордістю можете глядіти на Ваші найновіші геройські подвиги. Кожний мусить славитися принадлежністю до Вашого Корпусу, бо матиме право назвати себе вибраною частиною. Я певний того, що в кожній небезпеці можна на Вас числити. Щоб ці побажання сповнились — тричі слава!

— Ген. Фляйшман.”

З хребта Карпат рушили УСС побідним походом до Дністра і в низці геройських боїв вкрили українську зброю новою славою: бої за Болехів, за Галич, за переправу через Дністер, бої над Золотою Липою, над Стрипою, запеклі бої під Семиківцями.

Після бою під Семиківцями, коли притихли фронтові дії і частини УСС відійшли на зимовий відпочинок до Соснова над Стрипою, проведено з'єднання всіх частин УСС в один самостійний полк Українських Січових Стрільців, що було формально заряджене щойно тепер. Тимчасовим комендантром полку УСС став от. Гр. Коссак, а від 16 березня 1916 р. от. А. Варивода. Полк УСС мав два курені, технічну сотню та відділ скорострілів: 1-ий курінь під командою сот. Ом. Лисняка, сотні: 1. сот. Р. Дудинського, 2. пор. Р. Сушка, 3. пор. О. Яримовича і 4. пор. З. Носковського; 2-гий курінь під командою от. С. Горука, сотні: 5. чет. В. Кучабського, 6. пор. А. Мельника, 7. пор. О. Будзиновського і 8. пор. О. Семенюка; комендантом технічної сотні був сот. Д. Вітовський, комендантом сотні скорострілів сот. Ф. Черник.

Зимовий відпочинок використала команда полку УСС на те, щоб розгорнути серед стрільців широку культурно-освітню працю, користуючись в тому допомогою українських студентів та гімназистів, що приїжджали не, лиш з більших міст, але теж зі Львова і навіть із Відня. Систематичні курси українознавства, різні доповіді та гутірки

причинились дуже до піднесення політичної освіти стрілецтва.

Весною 1916 р. почалися нові бої. Та тепер побіч успіхів прийшли і невдачі. Літом 1916 р. російська армія почала нову велику офензиву, Румунія виповіла центральним державам війну і частина австрійських військ мусіла відійти на новий, румунський фронт, і — австрійські війська в Галичині мусіли відступити з-над Стрипи над Золоту Липу. Полк УСС відійшов в околицю с. Потутори. Та тут попав він у важкі бої з великими силами наступаючої російської армії, в яких москалям вдалося досягти прориву на Бережани. Цю невдачу сквално використали поляки й польнофільські австрійці в політичних цілях, щоб закинути українцям зраду. Момент для таких політичних порахунків був для поляків пригожий, бо серед українців рознеслася була якраз тоді вістка, що австрійський уряд почав з польськими політиками таємні переговори, щоб зі здобутих від Росії польських територій творити польське королівство під скіптом Габсбургів, до якого мала б належати теж Галичина і це викликало серед українців загальне обурення. До того й нав'язували поляки, підсовуючи австрійському урядові закид ніби галицькі українці рішились на зраду і тому полк УСС умисно допустив до прориву. Австрійське командування стягнуло полк УСС з фронту і відіславло в занілля на відпочинок, хоч московський прорив на відтинку УСС вспіli самi ж таки УСС здергати і зліквідувати.

Та вже тиждень пізніше москалям вдалось досягти великого прориву на відтинку австрійських і мадярських частин та обсадити гору Лисоню, загрозивши тим безпосередньо Бережанам. В обличчі цієї небезпеки австрійське командування кинуло поспішно на підмогу полк УСС. Тут, на Лисоні, прийшло в перших днях вересня 1916 р. до надзвичайно кривавих боїв, під час яких гора Лисоня переходила в рукопашних боях кілька разів з рук до рук. Остаточно московський наступ було здержано, Лисоню відбито. Але за цю перемогу прийшлося полкові УСС заплатити дуже

дорого: він втратив тоді більше як половину свого бойового складу, з 44 старшин залишилось живими й здоровими заледве 16. До того, після двотижневої передишки російські війська почали новий наступ, під час якого прийшлося УСС-ам в нових важких боях біля Посухова й Потутор скласти нові криваві жертви. І коли по здержанні російської офензиви полк УСС звільнено з фронту й відіслано на зимовий відпочинок до Розвадова над Дністром, то показалось, що в висліді тих кривавих боїв в обороні Бережан із двотисячного полку УСС живими й здоровими залишилось заледви коло 150 стрільців і старшин.

Але, виявлена в тих боях хоробрість УСС вкрила українську зброю новою славою.

Зимовий відпочинок 1916-17 рр. в Розвадові використано не лише для поповнення рядів УСС новими добровольцями, але й для зорганізування регулярного військового вишколу всіх частин на німецький лад та для відновлення освітно-виховної праці, якою охоплено зокрема нових добровольців, що стали поповнити ряди УСС.

Участь УСС в боях в австрійсько-російській війні та здобуті ними славні перемоги можна різно оцінювати під чисто-військовим оглядом. Та їх величезне значення для української справи насамперед в моральній і політичній ділянці. Ми звертали вже увагу на те, що в ряди УСС ставали українські добровольці не для оборони Австро-Угорщини, але єдино — щоб боротись за визволення України з московських кайдан і тим причинитись до відновлення самостійної Української Держави, в склад якої в слушний момент ввійде теж Галичина. Таке наставлення усусусів було виявлене дуже чітко тоді, коли в Стрию всі вони відмовились бути присягати на вірність Австро-Угорщині. І, хоч під намовою політиків вони погодились врешті на військову присягу, то це прийняли вони як примусову формальність, яка не могла змінити їхньої справжньої настанови. Таким способом, легіон УСС став гідним носієм і пропагатором націоналістичних ідей: За Україну, за самостійну, соборну українську державу!. І, коли в перших днях в ряди

добровольців УСС ставали майже самі лише студенти самостійники, то скоро ряди легіону УСС стали поповнюватись теж селянською і робітничою молоддю, прихильниками не тільки української націоналістичної ідеології, але й ранішими прихильниками соціалістів та московофілів.

Та їй не тільки соціалісти і їхні прихильники переходили тоді таку переміну. Національний патос, підсищений боротьбою УСС за визволення України з московських кайдан, захопив — як воно на перший погляд й не дивно! — теж ту частину українського загалу, яку колись опанували були московофіли. Так, для прикладу, під впливом того національного підйому громада Грибовичі Великі біля Львова на повідомлення про організування українського легіону демонстраційно розв'язала в себе московофільську читальню Качковського і всю готівку тої читальні, збільшену по-жертвами всіх громадян, передали на потребу УСС. Окупація москалями Галичини в 1914 р. тільки приспішила процес самоліквідації московофільства в Галичині: галицько-українські маси переконались тоді наочно, як неправдиво є казка про єдинство галицьких „русинів“ з „русскими“-москалями та довідались про те, як то в дійсності ставиться Москва до українського народу. Чад московофільства розвіювався, мов дим під подувом вітру. Українські Січові Стрільці зайнявши — в 1915 р. — після боїв старокняжий Галич, вивісили на його ратуші — синьожовтий прапор як символ національно-державного відродження українського народу.

А червона калина, що розцвітала з пролитої в боях крові Українських Січових Стрільців, стала від першої хвилі символом боротьби за національно-державне відродження України. Чин Українських Січових Стрільців був змаганням за національний ідеал — за самостійну, соборну Українську Державу — і висловом свідомості, що до здійснення цього ідеалу треба йти шляхом збройної боротьби.

5. ШЛЯХОМ ЛЕГАЛІЗМУ

Вибух австрійсько-російської війни поставив перед „австрійськими” українцями” конечність одностайної політичної дії. В тому часі було в Галичині кілька політичних партій. Але в обличчі поваги ситуації всі вони виявили потрібне зрозуміння для єдності дій і вже 2 серпня 1914 р. всі вони об'єдналися і створили „Головну Українську Раду” в складі: д-р Кость Левицький — голова, Михайло Павлик і Микола Ганкевич — заступники голови, д-р Степан Баран — секретар, Микола Балицький, Іван Боберський, Іван Кивелюк, д-р Микола Лагодинський, д-р Михайло Лозинський, Теофіль Мелень, Володимир Темницький, д-р Кирило Трильовський, д-р Болодимир Старосольський і д-р Лонгин Цегельський — члени. Головна Українська Рада стала політичним репрезентантом і керівником всіх галицьких українців. Вони перебрали на себе теж політичну зверхність над українським легіоном УСС, що почав організуватись, і створила для того окрему „Бойову Управу”, про що ми вже згадували. На першу вістку про виповідження Росією війни Австрії, Головна Українська Рада разом з Бойовою Управою видали з датою 6 серпня 1914 р. маніфест, закликаючи весь український народ до боротьби за визволення України. Тоді ж постає як безпартійна політична репрезентація наддніпрянських українців, що опинились на території Австрії, „Союз Визволення України” — до його президії ввійшли: О. Скоропис-Йолтуховський, В. Дорошенко, М. Меленевський, А. Жук і д-р Д. Донцов — і Головна Українська Рада постановила приєднати представників Союзу до співпраці, а також включити представників Буковини і Закарпаття. Таким способом склад „Головної Української Ради” поширився і вона переіменувалася в „Загальну Українську Раду”, членами якої стали: д-р Кость Левицький (нац.-дем.) — голова, д-р Євген Петрушевич (нац.-дем.), Лев Бачинський (рад.), Микола Василько (бук.) і Микола Ганкевич (соц.-дем.) — заступники голови, та 21 членів,

а саме: 8 від УНДП, 5 від УСРП, 4 від Буковини, 2 від УСДП і 2 від СВУ.

Загальна Українська Рада вела живу політичну діяльність в обороні інтересів українців в австро-угорській монархії. Але, вона стояла на позиціях вірності габсбурзькій династії і йшла шляхом строгого легалізму. Її члени беззастережно довіряли австрійському урядові і коли в 1916 р. почали вже широко говорити про переговори австрійського уряду з поляками, при яких Галичину трактовано як об'єкт обосторонніх торгів, то українські легалістичні політики вважали ті поголоски та й самі переговори тільки виявом польських mrій, на які ніяк не погодиться австрійський цісарсько-королівський уряд. Тож, коли 23 жовтня 1916 р. появився офіційний маніфест німецького та австрійського цісарів про творення польського королівства та австрійська декларація про творення з „Галіції” тобто з Галичини і краківського воєвідства, що належало до Австрії, окремої автономної країни, яка згідно з таємним домовленням повинна вула відійти до польського королівства, якщо польським королем стане Габсбург, то це стало смертельним ударом по авторитеті „Загальної Української Ради”. Президія Загальної Ради під тиском публічної опінії українського загалу уступила і Рада перестала існувати.

Місце „Загальної Української Ради” займає Парляментарна Репрезентація під головуванням Юліана Романчука, а згодом д-ра Євгена Петрушевича. 7 листопада Парляментарна Репрезентація оголосила заяву, що Галичина є українською землею і тому український народ ніколи не погодиться на прилучення її до Польщі, але змагатиме до вилучення Галичини в окремий український коронний край в межах австро-угорської монархії. 21 листопада 1916 р. помер австрійський цісар Франц-Йосиф і новий цісар Карл дав українським представникам запевнення, що після війни все буде поладнане так, як цього бажають українці. Щоб задокументувати свою добру волю, він іменував головним прокурором Австро-Угорщини українця д-ра Осипа Ганінчака, віцепрезидентом галицького намісництва українця Володи-

мира Децикевича, а секретарем галицького намісництва українця д-ра Юрія Панейка і врешті міністром здоров'я австро-угорською уряду українця проф. Івана Горбачевського. Все це привернуло в галицько-українських політиків віру в прихильність австрійського цісаря до українців і рішення орієнтуватися далі лояльно на Відень. 30 травня 1917 д-р Євген Петрушевич склав в імені Української Парламентарної Репрезентації в австрійському парламенті заяву, в якій він ще раз запротестував рішуче проти намагань поляків прилучити українську Галичину до Польщі і поставив домагання відновити галицько-волинську державу як складову частину гобсбурзької монархії.

6. АВСТРИЙСКИЙ УРЯД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НЕ ДОДЕРЖАВ

9 лютого 1918 р. Центральні Держави — Німеччина, Австрія, Болгарія і Туреччина — підписали в Бересті мирний договір з Українською Народньою Республікою. Разом з цим, австрійська та українська делегації підписали ще таємний додаток: була це окрема умова, в якій австрійське правительство зобов'язалось не пізніше як до 20 липня 1918 р. внести законопроект, згідно з яким „частини східної Галичини з переважаючим українським населенням мають бути відлучені від королівства Галичини і злучені з Буковиною в один коронний край” і австрійське правительство „всіми способами, які стоять до його розпорядимости, буде старатися, щоб цей законопроект дістав силу закону”.

Текст цього таємного додатку до мирового договору, підписаного в Бересті австрійською та українською мирними делегаціями, став відомим галицьким українцям і викликав серед них велику радість. Взяте австрійським урядом зобов'язання означало повне перекреслення постанови з 23 жовтня 1916 р., якою було приобіцяно Галичину полякам, а до того ще й надання українським землям в Австро-Угорщині окремих національно-територіальних

прав. Галицькі українці не сумнівались, що австрійський уряд підписане його делегацією зобов'язання виконає.

Але ті надії галицьких українців не виправдалися.

Додатковий договір про зобов'язання Австрії створити з української Галичини і Буковини окремий коронний край з широкою територіально-національною автономією для українців був таємним і австрійському урядові дуже залежало на тому, щоб він таємним залишився, бо лякався що виявлення його викличе неминуче гостру атаку поляків проти Австрії. Тому зовсім оправданим було оголчення австрійського уряду з того, що один із членів української мирової делегації, переїжджаючи через Львів, повідомив про цей таємний додаток українців і вістка про це дісталася не тільки до українського, але й до польського загалу, у висліді чого на австрійську мирову делегацію й на австрійський уряд дійсно посыпались в польській пресі атаки. Та все ж таки це ніяк не могло управнювати австрійський уряд відтягатись з виконанням взятого на себе зобов'язання. Адже законопроект, що згідно з тим зобов'язанням мав бути виготовлений австрійським урядом і переданий австрійському урядові для затвердження, мусів бути явним і про заходи для відокремлення української частини Галичини і Буковини в окремий український коронний край мусів не пізніше як 20 липня таки довідатись весь загал. Тому, коли австрійський уряд використав передчасне виявлення таємного додатку мирового договору для того, щоб замнити справу взятих на себе зобов'язань щодо українських земель в Австро-Угорщині, а далі й зовсім відмовився від виконання їх, то це було звичайним недодержанням Австрією міжнароднього зобов'язання. Ніяких підстав, які звільнили б австрійський уряд від виконання добровільно взятого ним зобов'язання, не було. Австрійський уряд несовоісно використав тільки важке положення уряду Української Народної Республіки і його упадок та таке ж важке положення гетьманського уряду, які не в силі були застосувати супроти Австрії відповідні санкції за невиконання нею зобов'язань, і — зломав умову, щоб не зражу-

вати собі поляків. Зрештою, зла воля австро-угорського уряду і головно міністра закордонних справ Австро-Угорщини мадяра графа Буряна проявилася теж у тому, що Австро-Угорщина, єдина з-поміж чотирьох центральних держав, які підписали мировий договір в Бересті, аж до свого упадку того договору не ратифікувала, хоч користі, які випливали з того договору для неї, безуспінно тягнула: контингенти хліба з України йшли до Австрії аж до її упадку.

Австрія вела послідовно політику дволичності: українцям обіцяла потайки визнати їй забезпечити їхні права в Галичині, а одночасно полякам прирікала берегти їхніх інтересів в Галичині...

А тим часом становище Австрії з кожним днем гіршало. На фронтах збільшувались неуспіхи, господарське і головно харчове положення ставалось все більш катастрофальним, внутрі ж монархії кріпшли самостійницькі змагання окремих народів.

Шукаючи виходу, новий цікар намагався довести бодай до злагіднення противенств на внутрішньому відтинку і тому видав 16 жовтня 1918 р. маніфест про те, що „Австрія по волі своїх народів, має стати союзною державою, в якій кожне плем'я на області, яку воно заселює, творить свій власний державний організм.”

На цей маніфест живо відгукнулися їй українці.

7. ГАЛИЦЬКИЙ „ТРЕТИЙ УНІВЕРСАЛ”

В маніфесті австро-угорського цісаря Карла з 16 жовтня 1918 р. про перебудову Австрії в союзну державу, в якій „кожне плем'я на області, яку воно заселює, творить свій власний державний організм”, був теж заклик до послів австрійського парламенту, щоб вони уконститулювалися за національним принципом в національно-державні конституанти для репрезентування перед цісарем і його урядом своїх новостворених національних

держав, складових частин нової союзної австрійської держави. Спираючись на цей маніфест і на цей заклик, Українська Парляментарна Репрезентація зібралася 18 жовтня 1918 р. у Львові, щоб застосувати їх відносно українського народу в Австро-Угорщині. До участі в нарадах запрошено 33 українських послів обох палат австрійського парляменту, 34 послів галицького Крайового Сойму, 16 послів буковинського Крайового Сойму, а крім цього ще по трьох представників від кожної української політичної партії.

Наради почались о год. 8 вечора і тривали до год. 4-ої ранку. Учасники нарад визнали себе єдиними законно обраними представниками українського народу і українських земель в межах австро-угорської монархії і на цій підставі проголосили себе Конституантою Українських Земель Австро-Угорщини під назвою „Українська Національна Рада”. Президентом Української Національної Ради обрано д-ра Євгена Петрушевича.

Вислідом нарад Української Національної Ради була одноголосно прийнята 19 жовтня 1918 р. постанова про створення з етнографічної української території в Австро-Угорщині Української Держави.

Текст цього маніфесту такий:

„Стоячи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада як Конституанта постановляє:

1. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східня Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західної Буковини з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини — творить одноцілу українську територію.

2. Ця українська національна територія уконституовується оцим як українська держава. Постановляється поробити підготовчі заходи, щоб це рішення перевести в життя.

3. Взывається всі національні меншини на цій українській області, — при чому жидів признається за окрему

національність, — щоб вони уконституувались і негайно вислали своїх представників до Української Національної Ради в кількості, відповідаючій їх числу населення.

4. Українська Національна Рада виготовить конституцію для створення цим способом держави на основі загального, рівного, таємного і безпосереднього права голосування з пропорційним заступництвом і правом національно-культурної автономії та з правом заступництва при правительству для національних меншин.

5. Українська Національна Рада жадає, щоб зорганізована оце в державу українська територія мала безумовно своїх заступників на мировій конференції.

6. Теперішньому австро-угорському міністрові закордонних справ гр. Бурянові відмовляється права переговорювати іменем цієї української території.”

Другого дня, 20 жовтня 1918 р. зібралось в Великій Залі „Народного Дому” у Львові тисячі українських селян, робітників та інтелігенції, що прибули з усіх околиць Галичини, Буковини й Закарпаття для святочного проголошення створення на українській території Австро-Угорщини Української Держави. Збори відкрив довшою промовою голова Української Національної Ради д-р Євген Петрушевич, а після того відчитано маніфест, що був прийнятий присутніми небувалим ентузіазмом.

У тексті постанови Української Національної Ради з 19 жовтня 1918 р. про створення з етнографічної української території в Австро-Угорщині Української Держави не сказано, чи це повинна бути самостійна, суверенна держава, чи автономна держава як складова частина державної федерації і тільки перебіг ухвалювання проголошеної постанови та дальша постанова Української Національної Ради як Конституанти новоствореної української держави говорять про те, що це мала бути автономна українська держава в складі федеративної австрійської монархії. В ході восьмигодинних нарад над змістом постанови Української Національної Ради було зголошено вимогу, щоб Українська Національна Рада прийняла постанову про негайні

приолучення української етнографічної області в Австро-Угорщині до наддніпрянської Української Держави як її інтегральної частини. Принципових заперечень чи застережень проти такої постанови не ставив ніхто з членів Конституції, зате видвигнено застереження тактичної натури. Легалісти вважали, що така постанова мусіла б означати зайву революційність, бо розвій політичних подій автоматично веде до того, що після закінчення війни Австрія добровільно погодиться на приєднання західно-української держави до східно-української, тоді, коли в час війни така постанова може викликати поважні комплікації. Далі брано до уваги дуже неясну ситуацію, що заіснувала тоді на Наддніпрянщині: в політичних галицько-українських кругах було відомо, що уряд гетьмана Скоропадського хилиться до федерації України з царсько-режимною Росією, а політичні партії, що об'єдналися в „Український Національний Союз” підготовляють протигетьманське повстання. Д-р Є. Петрушевич, який був проти негайного прилучування Галичини до наддніпрянської Української Держави, покликався на поради Вячеслава Липинського, дипломатичного представника гетьманського уряду в Відні: Липинський радив не спішитись з приолученням Галичини до наддніпрянської України, бо у висліді політики гетьманського уряду Наддніпрянщина може опинитися знову під царською Росією, або в висліді соціялістичного перевороту може прийти до її окупації большевиками і в обох таких випадках Галичина повинна залишитись поза засягом влади Москви. І між соціялістами думки були поділені: було відомо, що наддніпрянські соціялісти лякаються, щоб національно настроєна Галичина в випадку злуки не піддергала гетьмана проти соціялістів, а тому й була за тим, щоб справу злуки відкласти до часу після протигетьманського перевороту. Оці міркування причинилися до того, що „Українська Національна Рада” не прийняла 19 жовтня 1918 р. постанови про негайне приолучення Галичини до наддніпрянської Української Держави.

Коли маніфест Української Національної Ради відчи-

тано другого дня на Зборах громадянства, Микола Ганкевич, галицький соціал-демократ, відчитав окрему декларацію і поставив внесок, щоб її було подано на голосування й якщо вона буде схвалена присутніми, долучити її до проголошеної постанови Української Національної Ради. В цій декларації було м. ін. сказано: „В великій історичній хвилі, коли вдається основи старого світу і на його руїнах зростає нове життя вольних, самостійних народів, що самі рішають про свою долю й будучність, Національні Збори Українців австро-угорської монархії проголошують перед цілим світом, що домаганням і ціллю всіх українців є з'єднення всіх українських земель — між іншим і українських земель австро-угорської держави — в одну державу, що ціллю наших національних змагань є з'єдинена, вольна, самостійна українська республіка”. Але цієї декларації на голосування не дано.

Проголосивши себе Конституантою Української Держави, Українська Національна Рада створила три свої делегатури: у Львові під проводом д-ра Костя Левицького, в Чернівцях під проводом Омеляна Поповича і в Відні під проводом д-ра Євгена Петрушевича. Завданням делегатур у Львові й Чернівцях було підготовити перебрання влади в Галичині, на Закарпатті та на Буковині в українські руки, а делегатура в Відні під проводом голови Національної Ради повинна була ладнати питання правно-політичного відношення української держави до австрійської федераційної держави, цісаря й цісарського уряду.

При такій постановці, маніфест галицької „Української Національної Ради” з 19 жовтня 1918 р. можна, до деякої міри вважати відповідником до Третього Універсалу наддніпрянської Центральної Ради з 22 листопада 1917 р., яким було теж проголошено створення на етнографічних українських землях в Росії Української Народної Республіки, але — не як суверенної, самостійної держави, а тільки як автономної частини федеративної російської держави. Основна різниця була в тому, що в галицькому маніфесті не було ні одного слова про федерацію з Австрією.

8. ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД

Д-р Євген Петрушевич, голова Української Національної Ради й одночасно голова її віденської делегатури, став енергійно добиватись у Відні, щоб австрійський уряд визнав створення Української Держави з українською частиною Галичини, Буковини й Закарпаття, проведене згідно з цісарським маніфестом, та щоб дав доручення австрійській цивільній і військовій владі на тих теренах передати пости представникам уряду Української Держави. Одночасно робив заходи, щоб полк Українських Січових Стрільців, що його Українська Національна Рада визнала зав'язком армії галицької Української Держави, був переведений до Львова, а далі й усі частини австрійської армії, зложені з українських вояків, щоб були вилучені з різнонаціонального складу й переведені на територію Галичини, Буковини й Закарпаття. Львівська ж та Черновецька делегації УНРади мали підготовити адміністраційні сили для перебрання в українські руки всієї адміністрації нової держави, та старшинський склад для української армії, що повинна створитися з вилученого з загально-австрійської армії українського вояцтва. Для останнього завдання створено було окремий військовий комітет у складі: І. Кивелюк, д-р С. Баран, д-р В. Панейко, д-р В. Бачинський і д-р Л. Цегельський.

Але переговори з австрійським урядом ніяких позитивних наслідків не давали. Навпаки, все виразніше ставало, що австрійський уряд хилиться до передачі Галичини полякам як заплати за те, що поляки покличуть на королівський престіл відновленої польської держави австрійського цісаря Карла.

Зовсім млявою виявилась теж праця згаданого Військового Комітету.

А тому, не дивлячись на заходи Української Національної Ради, що йшла строго легалістичним шляхом, та на працю Військового Комітету при УНРаді, виступили з ініція-

тивою революційної дії старшини УСС та українська студентська молодь.

Серед Українських Січових Стрільців виявилось було сильне невдоволення відношенням австрійського уряду до української справи вже в 1916 р., коли то австрійський цісар Франц-Йосиф своєю грамотою з 5 листопада приобіцяв був Галичину полякам. Тоді серед українського стрілецтва зродились були дійсно пляни розв'язати легіон УСС на знак протесту проти польноофільської політики австрійського уряду. Кілька місяців пізніше, коли в Росії вибухла революція і в Києві створено Українську Центральну Раду, серед УСС виринув плян перейти до диспозиції київської Української Центральної Ради. Та обом тим плянам рішуче протиставився сот. Дмитро Вітовський, якого всі УСС-и вважали своїм ідейно-політичним провідником. Дмитро Вітовський звертав увагу на те, що демонстративне самороз'язання легіону УСС, як це було пляновано в листопаді 1916 р., ніяких політичних успіхів не осягнуло б, а позбавило б українців тієї військової частини, якої треба в майбутньому, а перехід до диспозиції київської Центральної Ради, назверх totожній з переходом на сторону ворожої російської армії, був би використаний поляками для закиду політичної зради галицьких українців Австро-Угорщині в свої руки. Аргументацію Д. Вітовського стрілецтво визнало правильною й обидва пляни були закинені.

Та в жовтні 1918 р., УСС постановили перебрати таки дальшу ініціативу в політичній і військовій підготові для перебрання влади на українських землях в Австро-Угорщині в свої руки. Представники УСС порозумілись з ініціативною групою у Львові, що почала вже була працю для військової підготови, і в першій половині жовтня 1918 р., створено Український Генеральний Військовий Комісаріят, членами якого стали: д-р В. Старосольський, сот. д-р Н. Гірняк, підхор. Д. Паліїв, пор. І. Рудницький, чет. Караван, чет. Л. Огоновський, хор. Ватран, хор. Бараник і представник студентства В. Полянський. Місце голови задержано

для сот. Дмитра Вітовського, який не зміг ще приїхати до Львова, бо комендант легіону УСС архікнязь Вільгельм держав його як адьютанта при собі в Чернівцях.

А тим часом 29 жовтня 1918 р. стало українцям відомим, що поляки одержали від австрійського уряду остаточну згоду на передання їм Галичини і що в Krakovі створилися „Ліквідаційна Комісія”, яка повинна приїхати 1 або 2 листопада до Львова, щоб перебрати від австрійського намісника Галичини Гуйна владу в польські руки. Супроти цього, сот. Дмитро Вітовський прибув 29 жовтня до Львова і на нараді Генерального Військового Комісаріату прийнято постанову, щоб негайно почати збройне повстання і силою перебрати владу в свої руки. Про це рішення повідомлено Українську Національну Раду. Але УНРада була проти революційної методи і радила виждати, запевняючи, що австрійський уряд передасть українцям владу в Галичині легальним і мирним способом. Для вияснення, чи справді є реальні підстави сподіватись на мирне передання українцям влади, було постановлено вислати голову львівської делегації УНРади д-ра Костя Левицького як представника українського уряду до австрійського намісника Галичини Гуйна. 30 жовтня д-р К. Левицький відвідав намісника Гуйна і дістав від нього рішучу відмову передати українцям владу. На нараді УНРади вечером 30 жовтня обстоювано далі думку, щоб виждати таки доручень з Відня, звертаючи увагу на факт, що до диспозиції австрійського намісника стояли сильні військові залоги Львова тоді, коли українці не мали що протиставити їм. Та сот. Д. Вітовський став на становищі, що не вільно дожидати безчинно того, що 1 або 2 листопада владу в Галичині перебере з рук австрійського намісника у Львові польська „Ліквідаційна Комісія” і тому заявив в імені Військового Комісаріату, що Комісаріят перебирає на себе завдання перевести уночі з 31 жовтня на 1 листопада збройне повстання.

Ранком 31 жовтня відбулося засідання Українського Генерального Військового Комісаріату, на якому виготовлено плян дій. Комісаріят переіменувався в „Українську Ге-

неральну Команду” і визначив окреме керівництво дії в складі: сот. Дмитро Вітовський, от. Сень Горук, пор. П. Бубела, пор. Богдан Гнатевич, пор. І. Цьокан, чет. Іванчук і підхор. Д. Паліїв. До Черновець вислано гінця з наказом, щоб легіон УСС негайно прибув до Львова, кур’єри роз’їхались до всіх міст Галичини й Буковини з наказами, щоб українці перебрали в ніч на 1 листопада скрізь владу в свої руки. Для дій на терені Львова виготовлено подрібний плян, д-р Цьокан перебрав на себе завдання намовити команду австрійського й модярського куренів, що становили військову залогу Львова, щоб вони заявили невтралітет.

І в декого з членів Генерального Військового Комісаріату під час останньої наради виринули сумніви щодо можливості проведення повстання: адже полк УСС був ще лише у Чернівцях, українці могли до часу прибуття УСС числити всего на одну до дві тисячі українських вояків австрійських частин, що були в тому часі у Львові, а австрійська влада мала до диспозиції два повні курені у Львові й около 150-тисячну армію на терені цілої Галичини, поляки ж мали свою таємну „Військову Організацію”, яка диспонувала на терені Львова понад 500 старшинами й невідомою кількістю боєздатних рядовиків. Та сот. Д. Вітовський не допустив до дискусії на тему можливості чи неможливості проведення пляну і Генеральний Військовий Комісаріят переформувавшись в „Генеральну Команду” перейшов відразу до обговорювання техніки збройного виступу.

Місцем осідку Генеральної Команди став Народній Дім. Перед північчю старшини порозходились на призначенні їм місця і в 4-ій год. ранку 1 листопада 1918 р. почався збройний виступ. Обидва австрійсько-мадярські курені вдалися в останній хвилині намовити до невтральності і до ранку було без бою занято ратуш, намісництво, команду площі, головну пошту, австро-угорський банк, залізничні станції та ще кілька важких будинків. Втасманичені в справу українські вояки австрійських частин зігнали зі сну і розброяли чужонаціональне вояцтво й виставили свої

збройні стійки біля захоплених об'єктів. До охорони Генеральної Команди зголосився відділ українських вояків силою 50 люда з двома скорострілами. На ратуші Львова вивішено український прапор. Ранком інтерновано намісника Галичини Гуйна та коменданта львівської військової округи ген. Пфеффера. Гуйн передав намісництво свому заступникові Децикевичеві і від'їхав як приватна людина до Відня, а Децикевич поставив уряд намісництва до диспозиції Української Національної Ради.

Повідомлена про успіх збройного зrivу, Українська Національна Рада негайно видала відозву до населення міста Львова, яку видрукувано й афішками та летючками роздано населенню, та відозву до населення Галичини, Буковини й Закарпаття, яку вислано кур'єрами в терен. Текст обох відозв з такий:

„До населення міста Львова.

Волею українського народу утворилася на українських землях австро-угорської монархії Українська Держава.

Найвищою властю Української Держави є Українська Національна Рада.

З нинішним днем Українська Національна Рада обняла владу в столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави. Дальші зарядження видадуть цивільні і військові органи Української Національної Ради.

Взывається населення до спокою і послуху тим зарядженням. Під цею умовою безпечність публічного порядку, життя і маєтку, як також заохоплення в поживу вповні зачувається.

Львів, дня 1 листопада 1918 р. — Українська Національна Рада.”

„Відозва до населення Української Держави.

Український Народе!

Голосимо Тобі вість про Твоє визволення з віковічної неволі. Від нині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави.

Дня 19 жовтня Твоєю волею утворилася на українських

землях бувшої австро-угорської монархії Українська Держава і її найвища влада — Українська Національна Рада. З нинішим днем Українська Національна Рада обняла владу в столичному місті Львові і на цілій території Української Держави.

Український народе! Доля Української Держави в Твоїх руках. Ти станеш як непобідний мур при Українській Національній Раді і відіпреш усім ворожі замахи на Українську Державу.

Закі будуть встановлені органи державної влади в законнім порядку, українські організації по містах і селах мають обнати всі державні, краєві і громадські уряди і в імені Української Національної Ради виконувати владу. Де чого ще не зроблено, дотеперішні неприхильні Українській Державі уряди мають бути скасовані.

Всі жовніри української народності підлягають від нині виключно Українській Національній Раді і приказам установлених нею військових владей Української Держави. Всі вони мають стати на її оборону. Українських жовнірів з фронту відкликається отсим до рідного краю на оборону Української Держави.

Все здібне до оружжя українське населення має утворити боєві відділи, які ввійдуть у склад української армії, або на місцях оберігатимуть спокій і порядок. Особливо мають бути оберігані зализвниці, пошта й телеграф.

Всім горожанам Української Держави без різниці народності і віроісповідання запоручається горожанську, національну і віроісповідну рівноправність. Національні меншості Української Держави — поляки, жиди і німці — мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради.

Аж до видання законів Української Держави обов'язують дотеперішні закони, наскільки вони не стоять у протитенстві до основ Української Держави.

Як тільки буде забезпечено й укріплene існування Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного ви-

борчого права Установчі Збори, які вирішать про дальшу будучність Української Держави.

Склад утвореного Українською Національною Радою кабінету і його програму оголоситься.

Український Народе! Всі свої сили, все посвяти, щоб укріпити Українську Державу!

Львів, 1 листопада 1918 р.

Українська Національна Рада.”

Вдало і скоро пройшов першолистопадовий зрив теж в усіх інших містах Галичини й Буковини, за віймком тільки Бориславщини та Перемишля. В нафтовому басейні Бориславщини, де працювало багато польських робітників і урядовців, поляки зорганізували військовий відділ, який протиставився заведенні української влади. Та в відповідь на те українські селяни здергали зовсім доставу харчів до Борислава і це змусило той польський відділ залишити Бориславщину й відійти на захід, до Польщі. Українську владу встановлено теж в Бориславі.

В Перемишлі австрійським комендантом міста та твердині був поляк ген. Пухальські. Він заявив готовість передати місто польській „Ліквідаційній Комісії”. Та стаціонований у Журавицях під Перемишлем 9-ий австрійський полк, зложений з самих українців, загрозив наступом на Перемишль, якщо він не буде переданий українській владі і ген. Пухальські проголосив під тиском тієї загрози невтрапітет. 2 листопада українці договорились з представниками поляків про підпорядкування Перемишля українській владі при запевненні рівноправності польському населенні. Але поляки не додержали умови і польські легіоністи захопили військові об'єкти, а полк. Сікорські почав організаційну роботу в характері представника польського уряду. Це спонукало український полк до інтервенції: полк заняв Перемишль, інтернував ген. Пухальського та заарештував полк. Сікорского. Але Сікорскому вдалося втекти з тюрми і він подався до Krakova по допомогу. Ген. Пухальські підпорядкувався українській владі.

В інших містах — в Коломії, Станиславові, Стрию, Сня-

тині, Жовкві, Раві Руській, Золочеві, Самборі, Чернівцях і ін. — представники Української Національної Ради та українські вояки перебрали владу в українські руки вже 1 листопада. Вслід за містами проведено те саме по всіх селах Галичини і Буковини.

Так революційним шляхом було встановлено на українських землях колишньої австро-угорської монархії Українську Державу. При перебиранні влади інтерновано тільки тих представників австрійської влади й австрійської державної адміністрації, які пробували опиратися, але після передання ними їхніх постів представникам Української Держави їх звільнювано й дозволено їм вийхати свободно до Відня.

Листопадовий зрив, проведений націоналістично настроєною українською молоддю при щирій співпраці всего українського громадянства, випередив поляків і коли 2 листопада до Львова прибула польська „Ліквідаційна Комісія”, щоб перебрати від австрійського намісника офіційно владу і завести польську владу в Галичині, вона зустрілась вже з фактом існування галицької Української Держави.

Кілька днів після листопадового зриву прийшло до українського уряду офіційне повідомлення з Відня, що австрійський уряд визнає створену Українську Державу.

9. ЗА ЄДИНУ, СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

В перших днях існування Української Держави на українських землях колишньої Австро-Угорщини Українська Національна Рада вула одночасно і законодатним, і виконним органом. Це, очевидно, була тільки хвилева не-нормальності, викликана вибухом українсько-польської війни. У відозві Української Національної Ради з 1 листопада було виразно заповіджено створення державного кабінету (уряду) як виконного органу. Заповіджений кабінет було створено 9 листопада під назвою „Тимчасовий

Державний Секретаріят Західно-Української Держави” в такому складі: д-р Кость Левицький — голова і секретар (міністер) фінансових справ, д-р Лонгин Цегельський — внутр. справи, д-р Василь Панейко — загр. справи, Ярослав Литвинович — торгівля і промисл, Олександер Барвінський — віровизнання й освіта, д-р Іван Куровець — суспільне здоров'я, полк. Дмитро Вітовський — військові справи, Антін Чернецький — праця і супр. опіка, д-р Іван Макух — публ. роботи, д-р Степан Барап — земельні справи, д-р Сидір Голубович — судівництво, Іван Мирон — комунікація, Олександер Пісецький — пошта і телеграф.

Листопадовим зриром було встановлено на українських землях колишньої Австро-Угорщини Українську Державу як самостійну, нічим вже не зв'язану з Австрією державу. Формально-правних перешкод для з'єднання Галичини з Наддніпрянщиною вже не стало. А тому на засіданні Національної Ради в дні 10 листопада було одноголосно ухвалено запропоновану д-ром Романом Перфецьким таку постанову:

„Українська Національна Рада як найвища влада українських земель бувшої австро-угорської монархії, в змаганні до здійснення ідеалу всого українського народу, доручає Державному Секретаріятові поробити потрібні заходи для з'єднення всіх українських земель в одну державу.”

Але, беручи до уваги, що реалізація цієї постанови вимагатиме якогось часу, а державне будівництво на західноукраїнських землях мусить безповоротно реалізуватись, Українська Національна Рада як конституанта випразднувала і 13 листопада 1918 р. схвалила „Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії”, який звучить так:

НАЗВА. — Держава, проголошена на підставі самовизначення народів Українською Національною Радою у Львові дня 19 жовтня 1918 р., обнимаюча весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно укра-

їнцями, має назву Західно-Українська Народна Республіка. (ЗУНР).

ГРАНИЦІ. — Простір Західно-Української Народної Республіки покривається з українською суцільною етнографічною областю в межах бувшої австро-угорської монархії, — то є з українською частиною бувших австрійських коронних країв Галичини з Володимирією і Буковини та з українськими частинами бувших угорських столиць (комітатів): Спиш, Шариш, Земплин, Уг, Берег, Угоча і Мармарош, — як вона означена на етнографічній карті австрійської монархії Карла барона Черніга. (Тут подано повну назву тієї карти німецькою мовою).*)

ДЕРЖАВНА СУВЕРЕННІСТЬ. — Оция державна територія творить самостійну Західно-Українську Народну Республіку.

ДЕРЖАВНЕ ЗАСТУПНИЦТВО. — Право влади в імені Західно-Української Народної Республіки виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосереднього, тайного і пропорціонального права голосування без різниці пола. На цій основі мають бути вибрані Установчі Збори Західно-Української Народної Республіки. До часу зібрання Установчих Зборів виконує всю владу Українська Національна Рада і Державний Секретарят.

ГЕРБ І ПРАПОР. — Гербом Західно-Української Народної Республіки є Золотий Лев на синім полі, обернений у свою праву сторону. Державний прапор є синьо-жовтий. Державна печать має довкола гербу напис: Західно-Українська Народня Республіка.”

*) Визначена так Західно-Українська Народня Республіка займала простір кругло 72 тисячі кв. кілом. (Галичина — 55.7 т., Буковина — 5.3 т. Закарпаття — 11.4 т.) з населенням кругло 6 мільйонів. (Галичина — 5 мільйонів, в тому 3.5 українців, 0.7 поляків, 0.7 жидів, Буковина — 0.5 мільйона, Закарпаття — 0.5 мільйона. У самому Львові було в тому часі кругло 30 тисяч українців, 110 тисяч поляків і 60 тисяч жидів).

Цей основний закон про встановлення самостійності Західно-Української Народньої Республіки мав виразну назву „т и м ч а с о в и й”, бо від першого моменту перебрання суверенности на території ЗУНР українським народом весь український загал тієї частини української території вважав самозрозумілим, що Галичина, Буковина й Закарпаття мають стати інтегральною частиною єдиної, соборної Української Держави. Виконуючи постанову Української Національної Ради, прийняту в справі злуки 10 листопада 1918 р., окрема делегація ЗУНР уклала 1 грудня 1918 р. з представниками Директорії УНР вступний договір в цій справі, в якому м. ін. сказано:

„1. Західно-Українська Народня Республіка заявляє цим непохитний намір злитися в найкоротшім часі в одну велику державу з Українською Народньою Республікою, значить, заявляє свій намір перестати існувати як окрема держава, а натомість увійти з усюю своєю територією й населенням як складова частина державної цілості в Українську Народну Республіку.

2. Українська Народня Республіка заявляє цим свій теж непохитний намір злитися в найкоротшім часі в одну державу з Західно-Українською Народньою Республікою, значить, заявляє свій намір прийняти всю територію й населення Західно-Української Народньої Республіки як складову частину державної цілості в Українську Народну Республіку.” — В імені УНР підписали члени директорії: В. Винниченко, П. Андрієвський, Ф. Швець, А. Макаренко і С. Петлюра, в імені ЗУНР повновласники Ради Державних Секретарів д-р Лонгин Цегельський і д-р Дмитро Левицький.

З січня 1919 р. Українська Національна Рада (в поширеному складі) на своїй сесії в Станиславові одноголосно ратифікувала договір про злуку українських земель такою ухвалою:

„Ухвала Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 р. про злуку Західно-Української Народньої Республіки з Українською Народньою Республікою.

Українська Національна Рада постановила:

Українська Національна Рада, виконуючи право самовизначення українського народу, проголошує торжественно з'єднання з нинішнім днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою в одноцілув, суворенну Народну Республіку.

Зміряючи до найскорішого переведення цієї злуки, Українська Народна Рада затверджує передвступний договір про злуку, заключений між Західно-Українською Народною Республікою і Українською Народною Республікою дnia 1 грудня 1918 р. в Хвастові, та доручає Державному Секретаріятові негайно розпочати переговори з Київським правителством для сфіналізування договору про злуку.

До часу, коли зберуться Установчі Збори з'єдиненої Республіки, законодатну владу на території бувшої Західно-Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада.

До того ж самого часу цивільну і військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріят, установлений Українською Національною Радою її виконуючий орган.”

Урочисте проголошення злуки всіх українських земель постановлено відбути в Києві в річницю проголошення самостійності наддніпрянської України.

22 січня 1919 р. на Софійській Площі в Києві при величезному здворі народу (понад 200.000) відбулось Свято Злуки. Біля пам'ятника Богдана Хмельницького стали побіч себе делегації урядів обох частин України. Церемонію відкрив д-р Лев Бачинський цією короткою промовою:

„Світла Директоріє і Високий Уряде Української Народної Республіки! На цій історичній площі столичного города Києва стаємо оце ми, законні й вольними голосами нашого народу обрані представники Західної України, а саме Галичини, Буковини і Закарпатської Руси та доносимо Вам і заявляємо прилюдно перед усім народом України,

перед усім світом і перед лицем історії, що ми, український народ західно-українських земель, будучи одною кров'ю, одним серцем і одною думкою з усім народом Української Народньої Республіки, власною волею хочемо і бажаємо обновити єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а до якої стреміли великі наші гетьмані Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західня Україна лучиться з Великою Україною в одно нероздільне тіло, соборну та суверенну державу. У виконанні того я прошу пана д-ра Лонгина Цегельського, Державного Секретаря Західно-Української Народньої Республіки, відчитати грамоту від Західно-Української Народньої Республіки до Директорії Української Народньої Республіки”.

Після цього відчитав д-р Л. Цегельський святочну грамоту, якою уряд ЗУНР повідомляв про ухвалу Української Національної Ради як законодатного органу ЗУНР з 3 січня 1919 р. в справі злуки. Голова Директорії В. Винниченко прийняв з рук д-ра Бачинського грамоту й передавши від уряду УНР сердечний привіт делегації „братньої, однокровної Галицької Волости”, попрохав члена Директорії проф. Федора Шевця відчитати текст Універсалу про Злуку. Грімким голосом відчитав проф. Швець:

„В імені Української Народньої Республіки проголосує Директорія цілому українському народові велику подію в історії нашої української землі:

Дня 3 січня 1919 р. в місті Станиславові Українська Національна Рада Західно-Української Народньої Республіки як представниця волі всіх українців Австро-Угорщини і як найвищий законодатний їх орган святочно проголосила з'єднання Західно-Української Народньої Республіки з Українською Наддніпрянською Народньою Республікою в одну суверенну Народну Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок наших західних братів, Директорія Української Народньої Республіки рішила прийняти до відома це з'єднання і ввести його

в життя згідно з умовами, які означено в ухвалі Української Національної Ради з 3 січня 1919 р.

Від нині во єдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, Західно-Українська Народня Республіка (Галичина, Буковина й Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися віковічні мрії, якими жили і за які вмирали кращі сини України. Від нині є єдина, незалежна Українська Народня Республіка. Від нині український народ, звільнений могучим поривом своїх власних сил, має тепер змогу з'єднати всі змагання своїх синів для утворення нероздільної, незалежної Української Держави на добро і щастя робочого народу.”

В. Винниченко і д-р Л. Бачинський подали собі руки, а з уст двістітисячної маси учасників Свята понеслось громке і довгоневмовкаюче „Слава!”

Після цього катеринославський архиєпископ Агапит відправив при сослуженні численного духовенства торжественний Молебень.

Закінченням Свята була дефіляда українських військ, привитаних великим одушевленням всіх присутніх, під час якої громіли з фортив Печерського Арсеналу в що-хвилинних відступах гарматні сальви, а з Мазепиної дзвіниці Софійського Собору неслись мельодійні звуки дзвонів. З особливим захопленням вітали присутні здисципліновано маршуючі колони Січових Стрільців під проводом полковника Євгена Коновалця.

Текст Універсалу про злуку був уложеній обома делегаціями 21 січня 1919 р., а затверджений Трудовим Конгресом УНР, в якому взяли участь теж представники ЗУНР, як парламентом з'єднаної Української Держави, через аклямацію в дні 23 січня 1919 р. З огляду на з'єдинення, „Західно-Українська Народня Республіка — ЗУНР” як політичноправна одиниця перестала існувати і перетворилася в „Західну Область Української Народної Республіки — ЗО УНР”. Національним гербом замість Золотого Льва став Тризуб.

28 січня 1919 р., коли з огляду на наступ большевиків Трудовий Конгрес передавав окремі повновласті для оборони краю Директорії УНР, постановою З статті „закону про форму української влади було підпісано склад Директорії УНР представником ЗО УНР, що ним став д-р Євген Петрушевич.

10. ЗА УКРАЇНСЬКИЙ КНЯЖИЙ ГОРОД ЛЬВА

Збройний зрив, переведений українцями 1 листопада 1918 р. випередив польські готовання до перебрання влади у Львові й цілій Галичині та заскочив їх і тому пройшло вдало теж у Львові, де в тому часі було поляків чотири рази стільки, що українців. Та отяминувшись від несподіванки, поляки постановили протиставитись тим більше, що у Львові мали вони велику кількість своїх старшин і вояків та кілька таємних військових організацій, які напередодні 1 листопада об'єдналися, а вся Польща, якій розвал Австроїї, Німеччини та Росії розв'язав зовсім руки, ставала міцним запіллям для польського імперіялістичного наступу на Галичину. В дні 1 листопада поляки почали стягати свої сили в дільниці Львова „Новий Світ” і тут заатакували українські військові стежі, а далі вирушили звідти їхні відділи в напрямі головного двірця.

Так вже після полуночі 1 листопада 1918 р. почались бої за Львів, які швидко перемінилися в українсько-польську війну, а точніше в галицько-українсько-польську війну, в якій збройному імперіялістичному наступові 20-мільйонового польського народу противставилось три і пів мільйона галицьких українців.

Великим ударом для воєнних операцій української влади в Галичині було те, що із-за саботажу ворожих українцям чужинецьких залізничників транспорт полку УСС з Черновець спізнився так, що перші відділи УСС прибули до Львова замість 1 листопада щойно 3 листопада і тому не було зможи зліквідувати польський збройний виступ

в зародку. За перших три дні, коли українцям дошкульно бракувало збройних сил, поляки вспіli зорганізуватись і захопити велику частину Львова.

Полк УСС числив у тому часі 1.300 вояків. Прибувши в днях 3 — 5 листопада до Львова, УСС в завзятих вуличних боях відбили від поляків двірець, цутаделю, соймовий будинок, дирекцію залізниць, крайовий банк, прогнали поляків з околиці касарень Фердинанда, прочистили вулиці Янівську і Красіцьких і встановили одноцілий фронт, при чому в українських руках опинився центр міста і північна його частина.

Важкі вуличні бої тривали повних три тижні. Обидві сторони звернулись відразу по допомогу до своїх матірніх країн. До Києва виїхала делегація до гетьмана прохати допомоги військом і амуніцією. Гетьман не хотів вмішуватись в війну проти Польщі, але погоджувався на те, щоб курінь Січових Стрільців від'їхав над давній австрійсько-російський кордон і „самовільно” відійшов до Галичини на допомогу Львову. Та це був якраз момент вирішної стадії підготови протигетьманського повстання, в якому курінь Січових Стрільців мав стати військовою опорою перевороту і тому Січові Стрільці, щоб рятувати самостійність наддніпрянської Української Держави, постановили пежертувати інтересами своєї вужчої батьківщини Галичини. Прийшлося галицьким українцям організувати оборону перед польським наступом тільки власними силами.

А тим часом польські сили у Львові зросли до 7 тисяч вояків, а з Польщі прибув на допомогу їм польський відділ пполяк. Токаржевського в силі 140 старшин, 1.230 вояків та 8 гармат. Українське командування Перемишля не виконало наказу про зірвання мостів на Сяні і почало переговори з поляками, що їх поляки використали для того, щоб атакувати українців, перейти Сян і захопивши Перемишль заатакувати ззовні Львів.

Числова перевага польських збройних частин у Львові була велика, а до того прийшла сильна допомога для них

ще ззовні і тому полк. Стефанів, що від 9 листопада був комендантом українських військових частин у Львові, рішив 21 листопада залишити Львів і відтягнути українські частини з міста. Цьому рішенні рішуче спротивилися старшини й стрільці УСС, бо ж мимо переваги полякам не вдалось було до того часу добитись у Львові якихсь замітніших осягів і зрушити десь фронтову лінію, встановлену в боях по прибутті УСС 3 — 6 листопада, а розмах польського загону Токаржевського після успіхів першого наступу теж був спинений на передмісті Львова. Рада Державних Секретарів теж спротивилось була зразу евакуації Львова, але полк. Стефанів переконав її таки в конечності відтягнення українських частин зі Львова для перегрупування їх і підготови до регулярної війни. Маючи аprobату свого пляну від уряду ЗУНР, полк. Стефанів зарядив вечером 21 листопада відступ і ніччу з 21 на 22 листопада 1918 р. по трьох тижнях геройських боїв, українська залога Львова, покинула місто.

Згідно з наказом полк. Стефанова українські частини, що залишили Львів, повинні були відійти до Курович, віддалених від Львова на 20 кілометрів. Але частини УСС спротивились тому і вийшовши зі Львова, задержались у підльвівських селах Підбірці, Унтерберген і Підберізці, а команда полку УСС в селі Миклашів. Ворог, підбадьорений відступом українського війська зі Львова, почав далі наступати і заатакував сильною групою Підбірці. Та сотня УСС під проводом пор. С. Іваницького здергала наступ і відігнала ворога до Лисинич, здобувши при тому його обоз і кілька гармат. Поляки відступили до Львова. Команда УСС висунула плян облоги Львова і створила штаб групи облоги під проводом сот. Мирона Луцького.

Так завдяки бойовому запалові загалу УСС-ів її рішучості старшин УСС, завдяки їхньому самочинному починові, постав фронт облоги Львова, що швидко поширився на північ і на південь.

11. ПОЛЬСЬКА ЛЕКЦІЯ „СОЦІАЛІСТИЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ”

Загал активного польського елементу в Галичині становили дідичі, а по містах урядовці державного апарату австро-угорської монархії, тобто, соціялістичною термінологією кажучи — „буржуазія”. Побіч них по містах було теж чимало польського робітництва, головно ж у Львові. Політичну роботу серед польського робітництва вели соціялістичні партії, діячами яких були до війни теж визначенні українці, як от Микола Ганкевич, Михайло Павлик і інші. Українське населення Галичини за своїм соціальним складом було в тому часі типово „пролетарським”. А тому й боротьба галицьких українців проти поляків повинна була мати в очах соціалістів характер боротьби українського пролетаріату проти польської буржуазії і польські соціялісти повинні були в ім’я визнаваних ними клічів „соціялістичної солідарності”, якщо не стати по стороні українців, то щонайменше стати нейтральними в боротьбі українських селян і робітників проти польської буржуазії.

А тим часом — якраз отої польський пролетаріят і польські соціялістичні партії стали ініціаторами і зав’язком польського шовіністично-імперіялістичного виступу проти українців. Саме у Львові була велика кількість залізничників і майже всі вони були по національності поляки. З огляду на важливе значення заліznодорожного транспорту в воєнний час, усі залізничники були звільнені від військової служби, а тому 1 листопад застав у Львові велику кількість залізничників-поляків у боєздатному віці. І от саме вони, польські залізничники, створили в своїй дільниці „Новий Світ” у Львові перші польські озброєні ватаги, що стали обстрілювати з засідки українські військові стежі, а ствердивши, що українські військові сили слабі, почали 2 листопада вже відкрито атакувати українську залогу Львова. А коли їх ініціативу підхопили польські військові організації й у Львові розгорілись вуличні бої, то польський соціялістичний посол Гавзнер довів до

порозуміння польських соціалістів в ім'я боротьби проти українців з польськими буржуазними партіями і до створення у Львові польського „уряду” і сам став обіздити Галичину з вічами, закликаючи всіх поляків ставати до збройної боротьби „проти східніх дикунів” за „польські Львуф”.

А й військову підмогу галицьким полякам з Польщі, що перерішили хід війни, вислано з ініціативи й на домагання польських соціалістичних партій „ГПС — Польської Партиї Соціалістичної” та „ГПЛ — Польської Партиї Людової”. Діячі обох тих польських соціалістичних партій змагались поміж собою в шовіністичній ненависті до всього, що українське. Ні один польський соціаліст не відмовився іти під командою польського офіцера, по соціальному походженні буржуя, зі зброєю в руках проти українських селян і робітників, а навпаки — добровільно голосились до тієї боротьби, щоб збройним насиллям знову зігнути голову українського селянина в ярмо польського поміщика.

Так ото, коли історія поставила на порядок дня питання національного визволення українського народу з польського ярма, польські соціалісти задемонстрували українцям в Галичині таку саму лекцію свого розуміння соціалізму, як московські соціалісти задемонстрували українцям на Наддніпрянщині: прийняту ними в партійну програму і декламовану ними соціалістичну фразу про те, що „клясові інтереси сильніші і глибше ділять, як національна різниця”, вони з глумом кинули в кут і ділом показали, що польський поміщик в час національної боротьби є для польського соціаліста товаришем, другом і братом, а український робітник і селянин, навіть партійний „товариш”, є для польського соціаліста ворогом, якого він повинен безпощадно нищити. І, коли уряд Західно-Української Республіки в постанові з 19 жовтня 1918 та в „Тимчасовому основному законі” з 13 листопада 1918 р. виразно призначив рівноправність всім національним меншинам на українській землі і зарезервував місця для їхніх представників у законо-

датному та в виконному органі, то польські соціялісти, рука в руку з польськими поміщиками, протиставили тому свою політичну програму: польське панування над українським народом на насильно загарбаній поляками українській землі, польське беззаконня і польська самоволя, без признавання будь-яких прав автохтонному українському населенню.

Галицько-українські тогочасні політичні діячі придержувались аж до пересади всіх вимог гуманності навіть в умовинах війни. В час підготови й переводження листопадового зrivу українцям були відомі польські приготування до захоплення ними влади у Львові й у всій Галичині і досить докладно було відомо, хто саме з польських діячів керує тими приготуваннями. Тому було висунено плян, щоб у час зrivу інтернувати тих діячів і задержати як закладників, щоб тим способом спароліжувати в зародку польську змову й так запобігти кровопролиттю. Та український уряд і українське військове командування рішуче відкинуло цей плян як негуманний; нікого з поляків, що приготовляли виступ проти української влади, не заарештовано, не інтерновано, ніяких закладників не взято. І — всеодно: супер-гуманні українські провідники лишились, однаково для польських поміщиків, як і для польських соціялістів „східніми дикунами”, а віроломні і кровожадні польські шовіністи — „культуртрегерами”.

12. СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Галицько-українські соціялісти все ж таки різнилися корисно від наддніпрянсько-українських соціялістів: не тільки тим, що в час визвольної боротьби українського народу ніхто з них не висунув вимоги федераування в ім'я „єдності пролетаріату” „селянсько-робітничої” Галичини з „селянсько-робітничою” Польщею, як це робили іхні наддніпрянські партійні товариши в відношенні до Московщини, але теж своєю поставою до справи організування влас-

ної національної армії. Правда, трапились і тут вихватки партійного наставлення „клясової ворожнечі”, — наприклад, соціялістичні діячі спротивились, щоб командування полком УСС в 1917 р. перебрав „поміщик” ген. Шептицький, брат Митрополита Андрея, який при тій нагоді був би певно повернувся до свого українського народу, — все ж таки проти самої ідеї організування власної національної армії не виступили, а навпаки, взяли активну участь разом з усіма іншими українцями в її організуванні. Завдяки тому Галичина врятувалась від того жахливого видовища руйнування своєї власної армії, яке устроїли в найкритичніший мент боротьби за існування нації українські соціялісти на Наддніпрянщині.

Зав'язком галицько-української армії стала, постановою Української Національної Ради, формація УСС. Взух українсько-польської війни поставив вимогу організування більшої армії. Тій справі присвячує пильну увагу Секретаріят Військових Справ від першої хвилі сформування уряду ЗУНР. Секретарем військових справ ЗУНР став, піднесений до ранги полковника, Дмитро Вітовський, заступником от. Петро Бубела. Ще під час побуту у Львові зорганізовано працю Секретаріату Військових Справ, створивши в ньому окремі ділові відділи: мобілізаційний, зброї й амуніції та артилерії, технічний, санітарний, ветеринарний, інтендантський, військового судівництва, письменничий і пресовий. До Військового Секретаріату крім полк. Вітовського і його заступника от. П. Бубели ввійшли ще: сот. д-р В. Бемко, от. Подляшецький, от. д-р Я. Білас, от. д-р Н. Гірняк, сот. Р. Шипайло, чет. Н. Гаморак, сот. Ю. Буцманюк, пор. Сивак, сот. С. Магаляс, сот. В. Тимцюрак, сот. Панчак і чет. І. Боберський.

В тому часі випрацювано теж схему військової організації краю. Розпорядком з 13 листопада 1918 р. поділив полк. Вітовський Галичину на три області (Львів, Станиславів і Тернопіль) кожну з областей на чотири округи, а кожну округу на повіти. В кожній окрузі зорганізовано Окружну Військову Команду, а в кожному повіті Повітову

Військову Команду, що підлягала Окружній. Окружні Команди підлягали безпосередньо Секретаріатові Військових Справ.

Постановою уряду ЗУНР введено обов'язкову військову службу всього українського населення. Чужонаціонального населення не зобов'язано до військової служби в українській армії, але німці і жиди стали голоситися добровільно: жидівські добровольці створили окремий жидівський курінь Української Галицької Армії і заплянували створити жидівську бригаду УГА.

Повним ходом пішла мобілізація населення з моментом облоги Львова. Полк УСС створив тоді групу „Схід” і групу „Старе Село”. Для відкинення польських спроб вийти зі Львова на північ твориться зі змобілізованих частин „група Північ”, а проти Перемишля „група Південь”. З огляду на брак зброї та брак старшин мобілізовано річники ступнево й обмежено до річників 18 — 35 літ.

Найвищим військовим командуванням УГА стала „Начальна Команда” з „Начальним Вождем” на чолі. Першим Начальним Вождем був полк. Дмитро Вітовський, якого під час боїв у Львові заступали полк. Маринович і полк. Гриць Коссак. Коли полк. Д. Вітовський став Секретарем Військових Справ, пост Начального Вождя УГА обняв полк. Гнат Стефанів, а 9 грудня 1918 р. перейняв той пост ген. Михайло Омелянович-Павленко. Пів року пізніше змінив його (9 червня 1919 р.) ген. Олександер Греків, а від 5 липня 1919 р. ген. Мирон Тарнавський. Першим шефом штабу УГА був от. Сень Горук, 9 грудня 1918 р. замінив його наддніпрянєць полк. Євген Мишковський, 13 лютого 1919 р. прийшов на той пост полк. Віктор Курманович, по обнятті Курмановичем посту Секретаря Військових Справ шефом штабу став полк. Штіпшиц-Тарнова, а в час переходу за Збруч полк. Альфред Шаманек.

У грудні 1918 р., коли шефом штабу став полк. Мишковський, охоплено всю Галицьку Армію одностайною організаційно-військовою схемою: Українську Галицьку Армію становили тепер три корпуси, що з них кожний

складався з чотирьох бригад, а кожна бригада з 3 — 5 піших полків, полку артилерії, кінної сотні, технічної сотні, сотні зв'язку і допоміжних установ. Першу бригаду становили УСС-и. Склад тієї бригади поповнявся добровольцями з цілої Галичини. Інші бригади були пов'язані під мобілізаційним оглядом з військовими округами і тому вони крім порядкового числа мали теж назву округи: 2-га коломийська, 3-тя бережанська, 4-та золочівська, 5-та равська, 6-та сокальська, 7-ма львівська, 8-ма самбірська, 9-та угнівська, 10-та яворівська, 11-та стрийська і гірська. I-ий Корпус з осідком команди у Камінці Струміловій зайняв відтинок фронту Сокаль-Жовква-Яворів, II-ий Корпус з осідком команди в Бібрці оточував Львів, III-ий Корпус з осідком команди в Стрию держав відтинок фронту Львів-Карпати.

Кількість стрільців у кожній бригаді виносила пересічно п'ять тисяч, отже стан цілої Української Галицької Армії після проведеного в січні-лютому 1919 р. мобілізації виносив кругло 60 тисяч вояків, а разом з усіми допоміжними частинами кругло 100 тисяч люда. В боях за Львів брало участь 1.300 УСС-ів та стільки ж, менш-більш, колишніх вояків австрійської армії; в ході тритижневих боїв за Львів прибуло ще з провінції кілька сотень добровольців, а в самому Львові долучились групи українських студентів та робітників і в моменті виходу зі Львова стан українських військових частин виносив окото чотири тисячі вояків. По польській стороні було у Львові окото сім тисяч жовнірів, зорганізованих у Львові та півтори тисячі жовнірів експедиційного корпусу пполк. Токаржевського, що прибув з Krakova. В грудні 1918 р. під час облоги Львова сили УГА зросли до 15 тисяч вояків.

При переводженні мобілізації давалося відчувати пепетомлення населення чотирорічною війною (на півтора року довшою, аніж це було в випадку Наддніпрянщини в моменті вибуху революції), а головно ж те, що австрійське командування за весь час війни з засади скерувало українських вояків на південно-італійський фронт і з мо-

ментом капітуляції Австро-Угорщини тисячі українців, вояків австрійської армії, опинилися в італійському полоні. Разом з цим, дошкульно давався відчути весь час брак зброї, амуніції та одягу.

У старшинському складі УГА було кільканадцять старшин австрійсько-німецької національності і це використовували поляки в своїй протиукраїнській пропаганді як доказ того, що ніби українська справа є австро-німецькою противольською інтригою. В дійсності старшин австрійсько-німецької національності було в Українській Галицькій Армії багато менше, як у польській, а до того ті, що були в УГА, це були або народжені на українських землях (напр. полк. Альфред Шаманек і полк. Бізант народжений в Галичині, ген. Антін Кравс народжений на Буковині), отже природні громадяни Західно-Української Держави, або австрійці, поженені з українками, які прийняли українське горожанство і стали натуралізованими горожанами ЗУНР.

На увагу заслуговує факт, що Начальним Вождем Української Галицької Армії від 9 грудня 1918 р. до 9 червня 1919 р. був наддніпрянець ген. Михайло Омелянович-Павленко, а після нього до 5 липня 1919 р. українець, але по територіальному походженні донський козак, ген. Олександр Греків, а шефом штабу УГА від 9 грудня 1918 р. до 13 лютого 1919 р. наддніпрянець полк. Є. Мишковський.

13. ПОЛЬСЬКИЙ МАРШ ШЛЯХОМ ЛАМАННЯ МІЖНАРОДНИХ СВОЇХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Листопадові бої за Львів мали під політично-правним оглядом характер внутрішньо-державних неспокоїв; вмарш на територію Західно-Української Народної Республіки польських військ, висланих польським урядом з Krakова, означав початок українсько-польської війни. Важке положення Західно-Української Народної Республіки вико-

ристали поспішно її південні сусіди: Румунія зайняла своїми військами Буковину, а мадяри загрозили Закарпаттю.

По відступі зі Львова уряд ЗУНР переїхав до Тернополя, а при кінці грудня до Станиславова; осідком Начальної Команди УГА став Ходорів. Одноцільний бойовий фронт, що з малими змінами протривав аж до офензиви армії ген. Галлера в травні 1919 р., установлено на такій лінії: З Карпат попри Хирів і Нове Місто до Гусакова, звідси попри залізничний шлях Перемишль-Львів до Львова, півколом довкруги Львова зі сходу і знову здовж залізничної лінії Львів-Перемишль з північної його сторони до Краківця, а звідси в північно-східному напрямі здовж галицько-холмського кордону. В руках поляків залишалася Лемківщина, Перемишль з округою, Львів і залізнича лінія Перемишль-Львів. Поляки пробували багато разів проламати в різних місцях фронт, але це їм не вдалося і всі їхні ширше заплановані акції кінчалися або повною невдачею, або дрібними й короткотриваючими льокальними осягами. Українське вояцтво держало фронт міцно в своїх руках, а все українське населення активно помагало йому. Так, наприклад, польський курінь Жмігродського, висланий в січні 1919 р. з Перемишля для зліkvідування партизанів, що непокоїли залізничний шлях Перемишль-Львів, зліkvідувала зовсім, на сам Новий Рік, українська міліція в Новосілках, зорганізована сот. Чорним із старших селян та дівчат. Полякам дуже удогінювало воєнні дії те, що в їхніх руках опинилися залізничні лінії здовж фронту: лінія Ярослав-Любачів-Рава Руська-Грубешів, лінія Ярослав-Перемишль-Хирів і лінія Перемишль-Львів, завдяки чому вони могли легко доставляти на фронт амуніцію й харчі та перекидати в скорому часі свої частини з одного відтинка фронту на другий. Але це не дало полякам змоги проламати фронт на протязі всіх семимісячних боїв.

Українські війська пробували відбити Львів і з тією метою було проведено три офензиви: в останніх днях грудня 1918 р., в січні і третю „вовчухівську” в лютому-березні 1919 р. Та поляки діставали за кожним разом все нові під-

кріплення з заходу і після перших успіхів приходило заломання оfenзиви.

А тим часом в Парижі альянти як переможці заходились визначувати нову політичну карту Європи. Звернули вони увагу й на Галичину як частину переможеної колишньої Австро-Угорщини. В кінці лютого 1919 р. саме тоді, коли успішно розвивалася третя, „вовчухівська” оfenзива (названа так від села Вовчухи між Городком Ягайлонським і Судовою Вишнею, на яке був скерований головний удар для опанування залізничної лінії Перемишль-Львів), прибула до Галичини антантська місія Мирової Конференції під проводом французького генерала Бартельмі, яка наказала обом сторонам спинити бойові дії і приступити до переговорів. Фронтові дії було спинено. Мирова антантська делегація, вислухавши обидві сторони, запропонувала демаркаційну лінію т. зв. „лінією Бартельмі”, на яку повинні були відступити українські війська і яка мала стати основою устійнення польсько-українського кордону. Та лінія мала проходити здовж Бугу до Камінки Струмилової, звідси прямою лінією попри Яричів до Бібрки, а далі південною границею львівського повіту і східною границею повітів Рудки, Дрогобич і Турка, передаючи таким способом в руки поляків Львів та весь Бориславський нафтovий басейн. Такої пропозиції українці прийняти не могли і тому після тижневої перерви, почався другий етап „вовчухівської” оfenзиви.

Наступ українських військ був так сильним, що поляки, не зважаючи на одержані з заходу сильні підкріплення, збирались уже залишати Львів і відступати за Сян. Але з вини командування успіхів не використано, розмах оfenзиви без виправданих причин припинено і коли антантська Рада Чотирьох візвала знову припинити бої, висуваючи нову, кориснішу для українців від попередньої пропозицію замирення, бойові дії знову здержано.

Новий проект демаркаційної лінії випрацював бурський ген. Бота. Ця лінія була висунена на десять до двадцять кілометрів на захід від лінії Бартельмі і, залишаючи

Львів полякам, передавала весь нафтовий Бориславський басейн українцям. Крім того, Рада Чотирьох обіцяла визнати в так визначених межах самостійну Західно-Українську Державу та озброїти УГА для боротьби проти большевиків. Українці погодились на нову пропозицію. Але поляки отягались, проволікаючи переговори.

Швидко цей маневр поляків вияснився. Ішлося їм про ось що: в обличчі большевицького наступу на Польщу, Франція помогла полякам зорганізувати там з польських добровольців польську армію під командою Галлера й дала тій армії повний воєнний виряд. Ця армія Галлера була призначена для боротьби з большевиками і польський уряд офіційно зобов'язався перед державами антанти, що армія Галлера в ніякому випадку не буде вжита для українсько-польської війни, проти Української Галицької Армії. В половині квітня армія Галлера прибула на східні кордони Польщі. І тепер поляки — не зважаючи на заклик Ради Чотирьох до зберігання перемир'я і зламавши своє міжнародне зобов'язання не вживати армії Галлера для українсько-польської війни, наказом варшавського уряду післали армію Галлера проти УГА. 19 квітня 1919 р. почалися нові бої і в травні українська війська під напором великих, свіжих і знаменито озброєних польських сил (армія Галлера числила 6 дивізій) почали відступати. Болючі невдачі на бойових фронтах підсилювали зневіра українського вояцтва в політичний хист уряду ЗУНР, який довіряв антанті і не передбачив політичного віроломства поляків. До того, румуни, використовуючи трагічне положення УГА, перейшли 24 травня галицько-буковинський кордон і почали займати південно-східні повіти Галичини. У висліді тритижневої оfenзиви армії Галлера полякам удалося захопити майже всю Галичину. Українська Галицька Армія опинилася 6 червня 1919 р. в невеличкому трикутнику між Дністром і Збручем та західно-лівнічною лінією Устечко-Ягольниця-Шманьківчики-Чорнокінці-Збрізь.

І в тій важкій, безвиглядній та повній зневіри ситуації все вояцтво Української Галицької Армії несподівано спа-

лахнуло враз новим завзяттям і жаждою спротиву. В історії залишається й досі спірним, чи Чортківська оfenзива, що відродила бойового духа УГА і вкрила її новою славою, була вислідом плянування Командою УГА, чи виникла самочинно, рішенням самого вояцтва УГА. В кожному разі, 7 червня 1919 р. дві бригади II-го корпусу УГА, замість далі відступати, пішли в протинаступ і відбили Ягольницю, а другого дня Чортків. 9 червня Українська Національна Рада передала всю виконну і законодатну владу в руки д-ра Євгена Петрушевича як диктатора ЗО УНР; Петрушевич звільнив ген. Омеляновича-Павленка з посту Начально-го Вождя і назначив на його місце ген. Грекова, який перебрав у свої руки керування дальшим ходом оfenзиви.

Несподіваний протинаступ УГА і сила його удару викликала серед поляків замішання й переполох. Після трьох тижнів геройських боїв частини УГА підійшли під Ходорів-Перемишляни-Броди. Захоплення успіхами армії передавалось теж населенню і втрати в людях, що їх зазнала УГА за час шестимісячних боїв, тепер швидко поповнялися новими добровольцями.

Та в моменті найбільших своїх успіхів станула Українська Галицька Армія перед найгрізнішою перешкодою: перед браком амуніції. Власні запаси вичерпались, наддніпрянська армія УНР відступала в важких боях перед большевицькою перевагою і ніякої допомоги дати не могла, на півдні була ворожа Румунія, на заході й півночі — Польща. Прийшлося припинити оfenзиву і почати знову відступ ...

14. „ЧЕРЕЗ КИЇВ НА ЛЬВІВ !”

Заломання чортківської оfenзиви із-за вичерпання амуніції поставило так перед командою УГА, як і перед урядом ЗО УНР питання: Що далі?

Наддніпрянська армія зазнавала на фронті все нових невдач і під напором переважаючих большевицьких сил

відступила на захід. Волинь захопили поляки і в червні 1919 р. в руках армії й уряду УНР залишилася вже тільки невеличка смуга території над Збручем і Дністром біля Кам'янця Подільського. В такій ситуації наддніпрянська армія ніякої допомоги галицькій дати не могла тим більше, що велика частина амуніції, що нею диспонувала армія УНР, при відступі попала на Волині в руки поляків. Відступаючи до Дністра, армія і уряд УНР числили на допомогу галицької армії в боротьбі проти більшевиків. Уряд УНР також вислав до Львова свою військову місію на переговори з поляками, щоб досягти з ними перемир'я й тим за-безпечитись від заходу. У висліді переговорів військова місія Директорії УНР під проводом ген. Дельвіга погодилася 16 червня 1919 р. на демаркаційну лінію, названу „лінією Дельвіга”, що мала йти річкою Серета від джерел до Тернополя, звідси на Острів-Литятин і Золотою Липою до Дністра й Дністром від півдня по Збруч, значить признавала українцям пів тернопільської округи без Тернополя, а полякам другу частину тернопільської округи з Тернополем і цілі округи Львів та Станиславів.

Галицький український уряд та Команда УГА відмовились погодитись на „лінію Дельвіга”, бо ж погодження на неї означало визнання галицько-українським урядом польської окупації решти Галичини.

Тоді саме несподівано запропонували допомогу зброєю й амуніцією галицькому урядові — більшевики. Вони не почували себе ще в тому часі певно і раді були досягти миру з Галичиною, забезпечившись так перед допомогою галичан українській наддніпрянській армії. Під умовою, що Галичина зірве політично і мілітарно з Наддніпрянщиною, більшевики обіцяли визнати самостійність Галичини й ненарушність ними кордону на Збручі та доставити галицькій армії задовільну кількість зброї й амуніції. Ця пропозиція видавалася принадною тим, що достава зброї й амуніції для УГА розв'язувала найважливіше для неї питання: в час чортківської офензиви командування УГА мусіло відпустити домів 70 тисяч нових добровольців із-за браку

озброєння для них, а із-за браку амуніції припинити саму офензиву. Одержаніши задовільну кількість зброї й амуніції, можна було озброїти новобранців та дорівняти числом польським збройним силам і при тому запалі, що охопив був українців завдяки успіхам чортківської офензиви, викинути поляків поза кордони Галичини. Тому то Петрушевич вислав був до большевиків делегацію, щоб точніше розвідати про можливості добуття зброї й амуніції. Але, політичні услів'я, на яких большевики зобов'язувались доставити для УГА зброю й амуніцію, — уневаження Акту Соборності та відмовлення всякої допомоги наддніпрянській українській армії — були не до прийняття. Тому пропозицію большевиків відкинено.

Брано тоді до уваги ще один плян: відтягнути УГА в Карпати, нав'язати порозуміння з Чехами, що мали тоді спір з Польщею за Тешин, роздобути зброю та амуніцію для УГА через Чехію і тоді з Карпат почати наступ на поляків, щоб прогнати їх з Галичини. При такій постановці УГА залишилася б далі на території Галичини, актуалізуючи тим далі на міжнародному форумі питання політичного стану Галичини та приготовляючись до нових боїв за визволення Галичини з-під польської окупації, а при тому нічим не заторкувано б принципу соборності українських земель.

Але, відхід УГА в Карпати на ділі створював би таке положення, яке мусіло б довести до повної ліквідації наддніпрянської армії УНР, яка, будучи притисненою над Збручем, мусіла б або улягти большевицькій перевазі, або перейти на окуповану поляками територію Галичини, щоб там бути інтернованою. Про тодішнє катастрофальне положення наддніпрянської армії УНР свідчить Ісаак Мазепа у своїх споминах: „9 липня наказний отаман Осецький і начальник штабу В. Тютюнник прийшли на засідання уряду в Кам'янці і заявили, що коли протягом 2 — 3 днів не приде на допомогу Галицька армія, то ліквідація фронту буде неминуча. Ця ліквідація відбулася б у дуже тяжких умовах. Не було ні часу, ні можливості спасти як майно,

так і людей. Куди було відступати? Про Польщу тоді ще не могло бути й мови, бо Галицька армія відступала під натиском поляків. На Румунів також не можна було покладатися. В таких умовах можна було чекати найбільш бажаної для большевиків і найtragічнішої для українців — ліквідації Української Народної Республіки. Це було б фізичне знищенння всіх учасників української боротьби — вояків і урядовців і цілого державного апарату.” (Цит. твір, т. II, стор. 12).

Критичне положення, в якому опинились наддніпрянська армія та уряд УНР стало відомим не лише урядові ЗО УНР та Начальній Команді УГА, але й усьому вояцтву Української Галицької Армії. Воно зустрілось з повним співчуттям усіх галичан і однаково серед старшин, як і серед рядового вояцтва УГА стихійно виникла постанова ставити долю Києва як столиці всієї України на першому місці перед долею Львова, значить, постанова — іти на підмогу наддніпрянській армії УНР, щоб соборними силами прогнати з України червоно-московського наїзника. Серед вояцтва Української Галицької Армії зродився тоді клич, що вміть опанував усіх її членів:

— Через Київ на Львів!

На диво, ще й тоді, у так критичній хвилині, справа об'єднання галицької та наддніпрянської армій для спільноНІ боротьби проти большевиків натрапила на перепони. Про це свідчить згаданий соціалістичний лідер Ісаак Мазепа: „Як я вже зазначав, Осецький і В. Тютюнник на цьому засіданні заявили, що без допомоги Галицької армії нам не врятувати свого фронту. Тому, казали вони, треба їхати до Петрушевича й просити його послати свої частини проти большевиків. Майже всі присутні члени уряду (Одрина, Черкаський, Мазепа, Крушельницький, Лівицький) висловилися за те, щоб негайно послати до Петрушевича представників уряду і командування для переговорів в цій справі. Але голова ради міністрів Мартос був проти посилання представників уряду до Петрушевича, бо вважав, що проголошення диктату-

ри в Галичині було актом незаконним.” Для соціалістичного талмудиста Мартоса, значить, навіть в обличчі загибелі всієї армії УНР й усього персоналу уряду УНР та його апарату, навіть в обличчі повного запропашення справи Української Народної Республіки, важливішим було збереження партійної ненависті до репрезентанта виразно самостійницької і державницької, але іншої, як його власна, української політичної партії, аніж рятування національної справи!

Представників уряду і командування УНР на переговори з Петрушевичем вислано і домовлення було досягнено. Наддніпрянський Уряд УНР зобов'язався: 1) вести надалі демократичну політику без ухилю у бік радянства, 2) змінити уряд Мартоса і 3) скасувати міністерство для Галичини при уряді УНР.

В днях 16 — 18 липня 1919 р. Українська Галицька Армія, Начальним Вождем якої став 5 липня замість ген. Грекова ген. Мирон Тарновський, перейшла Збруч і з'єдналася в Кам'янці Подільському з наддніпрянською армією УНР, щоб соборними силами синів всіх земель України по-маршувати проти найзницьких московських орд до золотoverхого Києва.

З М И С Т

1. Різні наслідки тих самих впливів	3
2. Три ідеологічно-політичні сили	6
3. „Хто хоче здобувати волю, хай вчиться держа- ти меч!”	8
4. „А ми ту ю червону калину підіймемо . . .”	11
5. Шляхом легалізму	19
6. Австрійський уряд зобов’язань не додержав	21
7. Галицький „Третій Універсал”	23
8. Перший Листопад	28
9. За єдину, соборну Українську Державу	35
10. За український княжий город Льва	42
11. Польська лекція „соціалістичної солідарності” . .	45
12. Створення Української Галицької Армії	47
13. Польський марш шляхом ламання міжнародніх своїх зобов’язань	51
14. „Через Київ на Львів”	55

ЧИТАЙТЕ — ПОШИРЮЙТЕ — ЗАМОВЛЯЙТЕ!

ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА ЛВУ:

(Видання, означені зіркою, є спільними виданнями ЛВУ і ООСЧУ)

Ч. 1.	** ДВА ЕТАПИ (Акт 30-го червня 1941 р. і УГВР)	\$0.25
Ч. 2.	** ТАРАС ЧУПРИНКА, ГОЛОВНИЙ КОМАНДИР УПА	\$0.25
Ч. 3.	** УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ	\$0.25
Ч. 4.	L. Senyshyn: TRUTH ON THE MARCH (ABN)	\$0.50
Ч. 5.	П. Мірчук: УКРАЇНСЬКА ВІЗВОЛЬНА СПРАВА І УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ	\$0.50
Ч. 6.	П. Мірчук: ВІДРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОЇ ІДЕЇ	\$0.50
Ч. 7.	П. МІРЧУК: ТРАГІЧНА ПЕРЕМОГА	\$0.50
Ч. 8.	П. Мірчук: ВІД ДРУГОГО ДО ЧЕТВЕРТОГО УНІВЕРСАЛУ	\$0.50
Ч. 9.	В. Макар: БЕРЕЗА КАРТУЗЬКА (Спомини з 1934-35 рр.)	\$2.00
Ч. 10.	Анна Франко-Ключко: ІВАН ФРАНКО І ЙОГО РОДИНА (Спомини)	\$1.50
Ч. 11.	П. Мірчук: УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКА ВІЙНА (1917-19)	\$0.50
Ч. 12.	Д. Донцов: ЗА ЯКУ РЕВОЛЮЦІЮ	\$0.75
*Ч. 13.	А. де Кюстін: ПРАВДА ПРО РОСІЮ	\$2.00
Ч. 14.	П. Мірчук: ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ (у 20-річчя смерті)	\$1.00
*Ч. 15.	П. Мірчук: З МОГО ДУХА ПЕЧАТЮ (у 25-ліття боротьби ОУН)	\$0.25
*Ч. 16.	О. Оглоблин: УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКА УГОДА 1654 (Переяслав)	\$1.25
*Ч. 17.	A. Ohloblyn: TREATY OF PEREYASLAV	\$1.25
Ч. 18.	П. Мірчук: ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД	\$0.50
Ч. 19.	С. Ленкавський: УКРАЇНА ПІД БОЛЬШЕВИКАМИ (підготовляється до друку)	

Замовлення слати на адресу:

LVU — 140 Bathurst St. — Toronto, Ont. — Canada

КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

„БУДУЧНІСТЬ”

БАЛЯНС 1,200.000 — на 31 серпня 1958 — 1830 ЧЛЕНІВ

Ці цифри виказують не тільки матеріальний зрист,
але передусім велике моральне довір'я з боку членів.

КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА »БУДУЧНІСТЬ« не тільки приймає на догідних умовах вкладки та дає позички, але й дає значні допомоги на національно-культурні потреби. Незалежно від того, що кожна ощадностева вкладка в Кооперативі є обезпечена державним законом, — всі члени, так старші, як і діти, обезпечені до висоти \$1.000. Належність за обезпечення платить Кооператива.

Поширюйте ідею масової ощадності і вписуйтеся в члени Кредитової Кооперативи »Будучність»!

УРЯДОВІ ГОДИНИ: щоденно від год. 9 до 6
і додатково вівторок і п'ятниця від год. 7 до 9 вечора
субота від год 9 до 1 по пол.
в „Домі Просвіти” при вул. Бетирст ч. 140.

Окрім цього приймаються ощадності:
кожного вечора, за вийнятком понеділка, від год. 7 до 9
в суботу від год. 1 до 4 по пол.
в „Українському Домі” при вул. Крісті ч. 83-85.

Коли хто не може прибути особисто, може справу полагодити листовно на адресу:

Кредитова Кооператива „Будучність”
140 Bathurst St., Toronto, Ontario
або телефоном: EM 6-9863

Ціна \$0.50